

DOŠLO: *ob 3/4 g!*

9 - MAJ 1927

Poština plačana v gotovini.

kraj — priloga

POPOTNIK

PEDAGOŠKI IN ZNANSTVENI LIST.

LETNIK XLVIII.

MAJ 1927.

ŠTEV. 9.

DR. M. ROBIČ:

VERA STARIH SLOVANOV V LUČI PRIMERJAJOČE ZGODOVINE VERSTVA.

(Dalje.)

III. Osnovne verske predstave drugod in pri Starih Slovanih.

1. Nadčutno silo si človeštvo od nekdanj različno predstavlja, tolmači in ponazoruje. Mnogi narodi, na pr. nekateri Indijanci, Bantučrnci v Afriki in narodi Tihega oceana si jo predstavljajo kot enoten fluidum, ki vse preveva, brez natančnejših podrobnosti. Še grški Uranos je pri Heriodu ohranil značaj brezosebne nadčutnega, ki vse obdaja in nosi. Drugod se ta enotnost deli. Ta delitev gre mestoma izredno daleč. Tako so imeli stari Rimljani mnogoštevilna božanstva, katerih vsako je imelo samo eno omejeno opravilo. Samo pri poljedelstvu so Rimljani imeli za vsako poljedelsko opravilo posebne bogove, na pr. posebej za oranje ledine, za drugo oranje, za vlačenje brazde, za setev, za vlako, za žetev itd. Poleg tega so še častili mnoga druga taka božanstva, na pr. pri vzgoji otrok. Slično nam je znano tudi o Grkih, Indijcih, Egipčanih in Babiloncih. Usener imenuje taka pojedina božanstva »Sondergötter«. Od staroslovanskih verskih predstav spadajo sem rojenice in sojenice ter bržkone Veles, bog domače živine.

2. Skoro v vseh starih kulturnih verah in v verah današnjih prirodnih narodov se častijo orodje in druge reči, ki dajejo človeku nadmoč nad ostalimi ljudmi in živalmi, ker človek sluči v takem predmetu nadčutno silo. Beth imenuje ta verski pojav hrematomorfizem (gr. chrema — reč, orodje). Sem spadajo žezlo, kij in kopje, ki so se vsi razvili iz palice in droga ali kola. Sem je šteti tudi razširjeno češčenje kamenja, pečin in meteorjev ter vera, da ima vsak človek svoj življenski kamen ali drugo reč, ki mu daje življensko moč, čigar poškodba pa povzroči človeku smrt. Tudi sekira ali topor ima verski

pomen že od predzgodovinskih grobišč v Chamagni naprej. Pozneje so te reči izgubile svoj prvotni pomen, a so se ohranile kot simboli in prídutki bogov.

Ti pojavi se ne smejo kratkomalo zbrati pod skupnim imenom *fetišizem*, kajti *fetišizem* ni nobena vera ali verska stopnja in *fetiš* ni nič drugega kakor sredstvo za magijo, katere versko indiferentnost smo že omenili (glej pogl. II. 3.).

O vseh Starih Slovanih imamo poročila, da so častili kamenje in skale, a bržkone samo kot sedeže demonov, slično kot vrelce, studence, potoke, reke, jezera in drevesa, kakor poročajo stara poročila, ki dalje pripovedujejo, da so naši poganski predniki častili tudi nebesna telesa (solnce, luno in zvezde), podnebne pojave kot veter, burjo in nevihto ter končno ogenj, prvotno pač še brez posebljenja na podlagi občega oduševljenja. Zlasti nevihta in solnce sta kmalu dobila svoje bogove (glej pogl. III. 8.).

Na sličnih pojavih je tudi današnje slovansko narodno verovanje bogato.

3. Tudi ponazoritev nadčutne božanske sile v živalski obliki in iz tega izvirajoče češčenje živali je najti povsod. Beth imenuje ta verski pojav *teriomorfizem* (grški *ther* — žival). Duševni nagib za ta verski pojav je pač iskati v dejstvu, da mnoge živali prekašajo človeške moči in sposobnosti in da so nekatere živali tudi za kulturni napredek velike važnosti, na pr. govedo in konj. Klasična dežela češčenja živali je stari Egipt.

Ta pojav se je mnogokrat smatral za ostanek totemizma. *Totemizem* pa ni vsako češčenje živali, rastlin in naravnih predmetov, kakor se je dolgo mislilo, ampak totemizem je samo prepričanje, da je kak rod v mistični zvezi s kako živaljo, rastlino ali kakim naravnim predmetom, ki nosi v sebi vso življensko moč tega rodu. Razentega je totemizem tudi velike socialne važnosti, ker se ljudje, ki imajo isti totem, ne smejo ženiti med seboj.

O pravem totemizmu v veri Starih Slovanov seveda ni nobenega sledu, ker je že njih socialni razvoj prekoračil ono stopnjo, na kateri bi bili dani pogoji za totemizem. Pač pa so pri naših poganskih prednikih ohranjeni sledovi češčenja živali v smislu *teriomorfizma*. Tako so bile nekatere živali posvečene poedinim bogovom (glej pogl. III. 8.). Pri raznih obredih, zlasti pogrebnih so žrtvovali peteline. Tudi ded (glej pogl. III. 7.) je navzel izjemoma obliko kače, vile se pa spreminjajo v labode, sokole ali konje. Značilna so tudi številna današnja osebna imena po živalih.

Tudi v današnjem slovanskem narodnem verovanju zavzemajo živali odlično mesto.

4. Najčešča je ponazoritev božanske sile v človeški obliki in lahko se reče, da stremi verski razvoj k antropomorfizmu (grški *ánthropos* — človek). Pri primitivnih narodih uživa že posebno odličen lovec, pa tudi zmagovit in mogočen plemenski poglavar itd. kot nosilec nadčutne sile posebno češčenje, ki se je kmalu preneslo na vse vladarje tudi pri starih kulturnih narodih, kakor pri Babiloncih, Egipčanih in rimskih cesarjih. Ta pojav lahko imenujemo antropomorfizem v ožjem pomenu poleg hrematomorfizma in teriomorfizma. Pri Starih Slovanih spada sem Trajan (gl. pogl. III. 8) in kakor nekateri mislijo, tudi kateri bog polabsko baltskih Slovanov (gl. pogl. III. 8)

5. Kakor pri ostalih Indogermanih in drugih, zlasti kulturnih narodih, se je tudi pri Starih Slovanih razvil pojem usode. Prokopij sicer odločno taji, da bi Slovani VI. stoletja priznavali kako usodo (gl. pogl. I. 1), vendar imamo že iz XI. in XII. stoletja poročila, da so stari Rusi verovali v usodna bitja, in sicer imenujejo ta poročila moško bitje Roda in ženske rožanice (rojenice). Jako verjetno je, da so te predstave prišle od južnih Slovanov, ki so našli v svoji novi domovini močno antično tradicijo o usodi in usodnih bitjih, k Rusom. Tudi Stari Germani so poznali Norne. Današnji slovanski folklor pozna rojenice, sojenice in druga usodna bitja, ponajveč ženskega spola širom slovanskega sveta.

Niederle misli na manistični izvor teh slovanskih usodnih bitij, vendar to ni edina možna in niti najverjetnejša razlaga, ker te predstave, kolikor so vobče domačega izvora, lahko izvirajo neposredno iz zamisli nadčutne božanske sile. Njih omejen delokrog jim daje značaj poedinskih bogov (gl. pogl. III. 1).

6. O herojih poganskih Slovanov nimamo nobenih poročil, dasi nosijo še sedaj vsi številni slovanski narodni junaki značilne bajeslovne poteze.

7. Tudi vero v demone je najti pri pretežni večini prirodnih narodov, četudi ne pri vseh, pa tudi v ljudskem verovanju kulturnih narodov vse do današnjega dne. Demone so poznali tudi vsi stari indogermanski narodi s Slovani vred. Dasi meja med demoni in bogovi ni popolnoma ostra in so prehodi iz ene skupine v drugo možni, je vendar za demone značilno, da nastopajo navadno v krdelih in so brez prave osebnosti, četudi nastopajo izjemoma posamič. V politeističnih verah stojijo često v službi bogov kot sli in drugi služabniki božji. Človeku so naklonjeni ali nenaklonjeni, vedno pa so muhasti in nezanesljivi. Njih obliko si ljudstvo predstavlja mnogokrat kot grdo in spačeno. Obramba proti njim je poleg poguma, telesne moči in zvižaje, ki včasih zadostujejo, ter žrtev zlasti čarovništvo.

Glavne vrste demonov so: vegetacijski demoni in demoni plodovitosti, ki so v zvezi z uspevanjem rastlinstva in živalstva, dalje strahovi, demoni bolezni in smrti ter gorski, gozdni, vodni in hišni demoni. Sem spadata tudi volkodlak in mora.

Tylorjeva animistična teorija (gl. pogl. II. 2) vidi v demonih oduhovljenje narave ter duše umrlih in smatra to vero za najstarejšo človeško versko predstavo. Vendar pa vera v demone prvič ni splošno razširjena, ker je n. pr. mnoga avstralska plemena ne poznajo, drugič pa prihaja pri demonih rastlinskega in živalskega uspevanja, pa tudi pri bolezenskih in smrtnih demonih poleg obeh animističnih načel še v pošteveh tudi oni vidik o nadčutnem fluidu (glej pogl. III. 1.), pri strahovih in drugih sličnih demonih pa poleg maniera tudi razgreta in splašena domišljija ter slaba vest napram umrlim. Vsak umrii lahko torej postane za nekaj časa strah, trajni demon pa samo duša umrlih mogočnikov.

Vera v demone je tvorila najvažnejši del stare indoevropske vere in tudi pri Starih Slovanih je stala v zvezi z magijo v ospredju, tako da so nekateri celo trdili, da nekatera slovanska plemena sploh niso prišla preko nje, vendar ta trditev ni verjetna. Že Prokopij omenja »nimfe in neka druga daimonia«. Stari slovanski izrazi za demone so bes, div in črt.

O češčenju umrlih rodbinskih poglavarjev imamo stara poročila, predvsem o zapadnih Slovanih, o drugih le manj, vendar pa je, po sedanjem folkloru sodeč, gotovo bilo občeslovansko. Slovanska izraza za te demone sta ded in baba. Ta ded je še danes v ljudskem verovanju idealni gospodar, ki ima na skrbi vse gospodarstvo in se javlja navadno v obliki starčka, le izjemoma kot žival, zlasti kača. Tudi srb-ska slava ali krstno ime je star poganski običaj, krščanski preustrojen, na čast umrlim prednikom.

Poleg teh ima današnji slovanski folklor izredno bogastvo drugih demonskih bitij, izmed katerih pa so iz poganske dobe in prvih krščanskih stoletij izpričane samo navke, rusalke, ki so prišle k Slovanom pred krščanstvom od poznoantičnega praznika rosaria, od koder je vzet tudi slovanski izraz rusalka, in vile. Poročila o nekaterih drugih slovanskih demonskih bitjih segajo v srednji vek, mnogo pa je tu mladega in tujega.

Kakor drugod, tako se je krščanstvo tudi pri Slovanih silno, a brez popolnega uspeha borilo proti veri v demone in proti magiji, ki je s to vero tesno zvezana. Vzrok tega neuspeha je iskati v tem, da krščanstvo ni imelo pravega nadomestila za demone, dočim je za poganske bogove uspešno uporabljalo svetnike. Izraz bes se je rano začel

upotrebjavati kot naziv za zlodeja. Za navke in rusalke je najverjetnejši manističen izvor, za vile pa naturizem (glej pogl. II. 2.).

8. Druge vrste kot že omenjeni antropomorfizem (glej pogl. III. 4.) je oni antromorfizem, ki je privedel preko demonizma do vere v bogove po človeški obliki. Kakor smo že omenili (glej pogl. II. 5.), je pogoj za nastanek vere v take bogove z jasno očrtano osebnostjo ta, da se je že človek sam povzpел do zavesti lastne svobodne osebnosti in si je tako mogel predstavljati nadčutno božansko silo po primeru svoje osebnosti. Posebno rano so se posvetili oni naravni pojavi, ki nastopajo nepričakovano in delajo vtisk, da tiči za njimi svobodna osebnost, to so zlasti nevihta z gromom in bliskom ter solnce in luna, na katerih je opazati različne spremembe.

Tudi tu pa je opaziti dvojno stremljenje (glej pogl. III. 1.), eno gre za enotnostjo, drugo pa hoče zajeti tudi mnogoličnost, v kateri se javlja nadčutna sila. Prvo stremljenje vodi k monoteizmu, drugo pa k politeizmu. Navadno je politeistično stremljenje v premoči, vendar pa se tudi v politeizmu skoro vedno javlja monoteistična struja. Obratno pa nastopajo tudi tam, kjer je vera izrazito monoteistična, različni polbogovi in drugi posredniki med bogom in človekom, tako da se tudi v monoteizmu javljajo politeistične tendence.

Dualizem, čigar najbolj znana oblika je perzijska vera v dobrega boga svetlobe Ahura-Mazda in zlega boga teme Ahrimana, ki pa je najti tudi drugod, je že prehod k etični (nravni) religiji.

Kakor ostali Indogermani, tako so imeli tudi Stari Slovani poleg polydemonizma izraziti politeizem. Vendar treba poudariti, da Stari Slovani na koncu poganske dobe že niso imeli bogov, ki bi bili vsem skupni. Iz zgodovinskih virov poznamo samo bogove, ki so bili znani širšemu slovanskemu ozemlju, poleg njih pa še ožje pokrajinske kroge.

Velikemu delu Slovanov, mogoče celo vsem, je bil proti koncu poganske dobe skupen Perun, bog groma in bliska. O njem poročajo zlasti ruski viri, vendar pa se da iz številnih krajevnih imen, starih beležk in drugih okoliščin sklepati, da je bil Perun znan tudi Poljakom, Čehom, Slovakom, polabskim Slovanom in tudi pri nas na slovanskem jugu. Po njem je imenovana perunika (Iris). Bog groma in bliska je bil znan vsem indogermanom (Zeus, Jupiter itd.) in tudi Prokopijevo poročilo omenja takega slovanskega boga, četudi ga ne navaja z imenom. Ime samo je nejasno in se še kljub številnim poskusom ni dalo povoljno razložiti. Perunov krščanski naslednik je prerok Elija (gromovnik Ilija).

Drugi staroslovanski bog širšega pomena je Svarog, o katerem pripovedujejo ruska in polabska poročila. Bil je bog žarečega solnca, sličen grškemu Heliju. Pri polabsko-baltskih Slovanih imamo poročila o

S v a r o ž i č u, Svarogovem sinu, ki ga imenujejo stari ruski viri D a ž - b o g a. Tudi poznejši poljski in srbski teksti omenjajo Dadriboga-Daboga. Imeni obeh bogov še učenjaki niso mogli povoljno razložiti.

Tretji bog širšega pomena, ki je bil znan saj severnim in vzhodnim Slovanom, je V e l e s (ruski Volos), bog domače živine, ki je bila že v staroslovanskem gospodarstvu velikega pomena. Ni izključeno, da se je razvil iz prvotnega demona plodovitosti. Njegova omejena funkcija spominja na poedinske bogove (glej pogl. III. 1.). Ime samo je nejasno. Njegov krščanski naslednik je sv. Vasilij (Blaž), kapadoški pastir, radi sličnosti imena in opravila.

O drugih bogovih, ki bi bili znani vsem ali saj večim slovanskim delom, ne vemo nič. Pač pa še imamo dva lokalna kroga bogov, in sicer ruski in polabsko-baltski krog.

V r u s k e m k r o g u se še nahajajo poleg Peruna, Svaroga, Dažboga in Velesa ti-le bogovi: Stribog, Hors, Mokoš, Trajan in Simarigl. Od teh je bil S t r i b o g, katerega ime ni jasno, vendar gotovo slovansko, po vsej priliki bog vetrov, ker imenuje Slovo o polku Igorjevem vetre Stribogove vnuke. H o r s, katerega ime in izvor sta orientalska, je bil solnčno božanstvo. Boginja M o k o š je bila božanstvo, slično grški Afroditi in semitski Astarti, torej boginja ljubezni, in je grško-orientalskega izvora. Povsem nejasen je S i m a r i g l. Ruski viri poročajo končno od XII. stol. naprej še o bogu T r a j a n u in že sami pravilno pristavljajo, da je to Trajan, rimski cesar. Trajanove zmage nad Dakijci v začetku II. stoletja po Kr. so napravile tudi na bližnje Slovane mogočen utisk. Balkansko-slovanski folklor pozna »cara T r a j a n a« s kozjimi ušesi in voščeniimi krili. Tu se je spomin na cesarja Trajana združil z antičnimi predstavam o Midaru (kozja ušesa) ter Daidalu in Ikaru (voščene peroti). Kijevski letopis poroča, da je veliki knez Vladimir I. 900. postavil na holmu izven dvora malike: lesenega Peruna s srebrno glavo in zlatimi brki, Horsa, Striboga, Simarigla in Mokoš. »In žrtvovali so jim, nazivaje jih bogove in dovajali so svoje sinove in hčere in jih žrtvovali besom.« Ko pa je Vladimir I. 988. sprejel krst, je ukazal vse te malike uničiti in je postavil na holmu cerkev sv. Vasilija.

Drugi krog je polabsko-baltski krog bogov, o katerem imamo razmeroma mnogo poročil od že imenovanih nemških misijonarjev (glej pogl. I. 1.). Tam so se razvili iz starejših bogov novi liki na plemenski podlagi. Ta razvoj je pospeševala močna in vplivna svečeniška kasta, kakršne pri ostalih poganskih Slovanih ni najti. To svečeništvo je dobilo v roke vso politično moč in je v trdovratnem boju za ohranitev svoje moči dalo Nemcem povod, da so pod pretvezo razširjanja krščanstva v dolgotrajnih in krvavih vojnah iztre-

bili polabsko-baltske Slované. V teh bojih so dobili bogovi polabsko-baltskih Slovanov močen bojni značaj. Svečeniki v kulturnih središčih so z različnimi praktikami, magijo in vedeževanjem vzdrževali svoj vpliv na ljudstvo.

Prvi tak bog je bil *Radogost*, ki je imel svoje svetišče v Retri in je bil od IX. do XI. stoletja glavni bog vse obodritske zveze, ki je imela v tej dobi prvenstvo med polabskimi Slovani. Njemu so l. 1066. darovali glavo marienburškega škofa Janeza. Po Dietmarju je imel priimek Svarožič, to je Svarogov sin, in je bil torej prvotno solnčni bog, a se je v dobi neprestanih vojn razvil v boga vojne. Njegov kip je imel ščit in čelado. Posvečen mu je bil konj, s katerim so svečeniki vedeževali. Leta 1068. je bilo svetišče v Retri razrušeno, škof Burkhard se je vrnil v Halberstadt na svetem konju in o retranskem Radogostu ni zanaprej nič več slišati. Za Radogosta in ostale polabske bogove mislijo Máchal in drugi, da so to v bogove povišani mogočni plemenski poglavarji, vendar to naziranje ni verjetno.

Natančna poročila imamo o baltsko-slovanskem bogu *Svantovitu*, ki je imel svoje svetišče v Arkoni na otoku Rujani (Rügen). Ker je ta otok stal v prvi polovici XII. stoletja na vrhuncu svoje politične moči, zato je bil v tej dobi tudi glavni rujanski bog Svantovit najslavnejši bog daleč naokoli. Dobival je vsakoletne davke od blizu in daleč in je potisnil ostale bogove v ozadje. Saxo Grammaticus (glej pogl. I. 1.) nam je podal natančen opis Svantovitovega svetišča in kipa, svečanosti in konca Svantovitove slave. Vsebina tega obširnega spisa je nakratko sledeča:

Svantovitovo svetišče je stalo sredi mesta Arkone na planoti. Ograja je imela na zunanji strani rezbarije in slikarije. Svetišče je imelo dva predela. Zunanji predel je bil napravljen iz štirih lesenih sten in je imel rdečo streho. Notranji predel je imel štiri stebre, mesto sten pa zagrinjala. V svetišču je stal ogromen malik s štirimi obrazi. Po tedanji rujanski navadi so bili ti obrazi obriti in s pristriženimi lasmi. V desni roki je Svantovit držal kovinast rog, katerega je svečenik vsako leto napolnil z vinom, da bi iz stanja tekočine prorokoval o prihodnji letini. Leva roka Svantovitova je bila oprta v bok. Halja mu je segala do golenic. Ne daleč od kipa so bili uzda, sedlo in drugi božji znaki ter neobičajno velik meč. Slavnostni obred se je vršil tako: Njegov svečenik, ki je imel v nasprotju s svojimi rojaki dolgo brado in lase, je na dan pred praznikom z metlo skrbno očistil svetišče in pri tem ni smel dihati, zato je vsakokrat, ko mu je zmanjkalo sape, bežal na prosto. Drugi dan je vzel bogu rog iz roke in iz stanja vina prorokoval o bodoči letini. Nato je izlil staro vino kipu k nogam, rog znova napolnil, dal bogu na videz piti ter potem v svečani molitvi prosil zase in za vso domovino

vsega dobrega, pomnožitve imetja in zmage. Tedaj je izpil rog na dušek, ga znova napolnil in ga dal nazaj kipu v desno roko. Potem so prinesli v daritev medeni hleb človeške visokosti. Svečenik se je postavil za hleb in vprašal ljudstvo, ali ga vidi. Ko je ljudstvo odgovorilo, da ga vidi, je želel, da bi bila prihodnja letina tako dobra in hleb tako velik, da ga ne bodo videli. Takoj nato je pozdravil zbrane, jih spodbujal, naj ostanejo bogu zvesti in jim obljubil, da jim bo Svantovit podelil zmagovitost v plačilo za njih vernost. Tej svečanosti je sledilo bujno gostovanje, pri kateri je bila zmernost v jedi in pijači greh. Vsak mož in žena je prostovoljno prispeval za svetišče po en denar. To je dobivalo tudi tretjino orožja in drugega vojnega plena. Svantovit je imel prideljenih 300 jezdecev, velike zaklade denarja in tkanin ter veliko množino posvetilnih darov zasebnikov, občin in celo krščanskih vladarjev. Svantovit je imel tudi druga svetišča, ki so jih oskrbovali svečeniki nižjega dostojanstva in manjše moči. Razentega je imel tudi konja belca, ki ga je smel jezdit samo svečenik. Na tem konju se je Svantovit po rujanski veri baje vojskoval za svoje pripadnike. Za to je bil glavni dokaz, da je bil konj, če tudi so ga ponoči zapirali, zjutraj čestokrat močno spoten in blaten. Tudi vedeževalo se je s tem konjem po tem, s katero nogo je prestopal kopja. Če je to storil z desno nogo, se je smatralo za ugoden znak. Tudi žrebi so jim bili znani. Metali so tri palčice, na eni strani bele, na drugi črne. Bela stran je bila dober, črna pa slab znak. Tudi ženske so se spoznale v tej vrsti znanja. Delale so pri ognjišču črte v pepel. Če so naštele sodo število črt, so to smatrale za ugodno, v lihem številu pa so videle slabo znamenje.

Leta 1168. je danski kralj Valdemar dal uničiti Svantovitev kip. Svantovitev krščanski naslednik je sv. Vid (Vitus). Ime Svantovit je sicer slovansko, vendar ni jasno. Tudi izvor tega boga je nejasen. Bil je bog vojne, rodovitnosti in vedeževanja, vendar so ta njegova poznejša opravila, nastala pod svečeniškim vplivom, kakor pri Radogostu. Prvotno je bil mogoče tudi Svantovit solnčni bog. Karl Schuchard je v letih 1921. in 1922. kopal v Arkoni in Retri, ki jo je določil pri Feldbergu (Mecklenburg-Strelitz). Skromni ostanki, ki jih je našel, potrjujejo poročila Saxa Grammatica za Svantovitovo, in Dietmarjeva za Radogostovo svetišče.

Poleg Svantovita še imamo poročila o drugih polabsko-baltskih bogovih, katerih imena se končavajo na -vít in katerih pomen je bil pač sličen Svantovitu. To so: Rugievít, ki so ga častili v Korenici, Jarovit v Volgastu in Hanelbergu in končno Porcevit, Rinvit in Turupit, o katerih pa ne vemo skoro nič več kakor imena.

V Štetinu je bilo svetišče boga Triglava, katerega kip je imel tri obraze. Tudi Triglav je imel konja. Bamberški škof Oto je dal porušiti Triglavovo svetišče, pri čemer mu je pomagalo ljudstvo samo, ker

je videlo, da malik nima nobene moči in se ne brani. Tudi v Volinu in Braniboru sta se častila bogova istega imena. Da bi se bil Triglav še kje drugje častil, o tem nimamo nobenih poročil. Triglav torej ni bil noben vseslovanski bog, kakor so mnogi mislili. Ime naše gore Triglav samo ne zadostuje za dokaz o kakem južnoslovanskem bogu Triglavu.

Stara poročila so nam ohranila še številna imena bogov polabsko-baltskih Slovanov, a žal ponajveč samo imena, raditega se o teh bogovih ne da nič sigurnega dognati. Ti bogovi so: Porenut, Pizamar, Tiarnaglofi (Črnoglav?), Prove, Siva (Živa?), Pripegala, Podaga, Heunil, Goderac, Vitellube, Swantebueck, Hammon in Julius.

Tudi o bogovih ostalih Slovanov vemo le jako malo. Gotovo je, da pri njih kult in svečeništvo nista bila tako razvita kakor pri polabsko-baltskih Slovanih, zato tudi pokristjanjenje pri njih ni zadelo na tolike težave kot tam. Drugih bogov južnih Slovanov razen Peruna, Svaroga in Dažboga ni mogoče dokazati. Kri Čehih imamo stare beležke samo o Perunu in Velesu. Pač pa imamo o veri Starih Poljakov obširno poročilo krakovskega kanonika Jana Dlugoša († 1480) v njegovem spisu *Historia Polonica*, vendar pa velja to poročilo samo deloma za poljsko pogansko dobo.

9. Starejši preiskovalci so vedeli sicer še mnogo pripovedovati o drugih staroslovanskih bogovih, vendar pa njih živahna domišljija ni bila v nobenem razmerju z zanesljivimi zgodovinskimi podatki. Tako je starejša šola trdila, da so poganski Slovani poznali tudi dualizem z Belbogom in Črnobogom. Vendar o Belbogu nimamo nobenih starih poročil, ampak samo nekatera krajevna imena. O Črnobogu pa govori samo Helmold, ki poroča, da so Stari Slovani pri pojedinah dali krožiti čašo in pri tem molili k dobremu in zlemu bogu in so zlega boga imenovali diabola (= hudiča) ali v svojem jeziku Črnoboga. Ta beležka pa velja samo za polabsko-baltske Slovane, izraz diabol in zemljepisna lega pa kažeta na krščanski vpliv. Zato pač ne gre, govoriti samo na podlagi te Helmoldove beležke o razvitem dualizmu vseh Starih Slovanov.

10. Končno imamo še poročila, da poganskim Slovanom vera v enega boga ni bila popolnoma tuja. Že Prokopij (gl. pogl. I. 1.) pravi, da so Stari Slovani VI. stoletja verovali, da »je en bog, tvorec bliska in gospod vsega«. Helmold pa pravi: »Med mnogovrstnimi božanstvi, katerim pripisujejo polja, gozdove, žalost in naslade, verujejo v enega boga, ki v nebesih ostalim zapoveduje, in da oni nadmočni skrbj samo za nebeške stvari, ti pa izvršujejo poedina opravila, so izšli iz njegove krvi in da je vsakteri tem odličnejši, čim bližji je onemu bogu (vseh) bogov.«

Kakor slični pojavi drugod (glej pogl. II, 4), tako tudi ta nesporna poročila delata preiskovalcem velike težave. Niederle misli pri tem na Peruna-Zevsa, ki je imel nadoblast nad ostalimi bogovi, in na krščanski vpliv, drugi se zopet držijo teorije Andrewa Langa; nam pa se zdi, kakor smo že omenili, najbolj verjetno Bethovo naziranje, da spremlja vsak politeizem slabejša monoteistična struja (glej pogl. III, 1. in 8. drugi odst.).

(Konec prih.)

FRAN SAMEC:

KLIC UČITELJA NA ENORAZREDNICI.¹

Kakor da sede naše kmetsko dekletce za mizo, odpre nemško pisani modni žurnal, študira razne vzorce plaščev, bluz in klobukov ter se v duhu odeva z njimi, premišlja, kako bi se dal pristradatj kak dinar, da si kupi z njim ponarejen dragulj ali pozlačeno verižico — tako se mi časih zazdi prizadevanje nekaterih šolnikov po moderniziranju naše šole.

Vse premalo premislimo, ali so razmere, ki v njih živi vzgojitelj, ko priporoča nekaj novega, količkaj podobne razmeram, ki v njih živimo mi in dostikrat skušamo brez tega premisleka posnemati kar slepo.

Po mestih in industrijskih krajih imajo starši interes na tem, da jih otroci čez dan ne nadlegujejo doma. Ker jih hočejo imeti pod dobrim nadzorstvom, jih pošiljajo v šolo. Zato skrbe tudi za primerne šolske prostore, kjer imajo otroci ob vsaki uri rezervirane. Seveda je otrokom nemogoče, da sede sključeni uro za uro v zaduhli sobi in si zraven napenjajo možgane z raznimi vednostmi. Kaj naravno torej, da so prišli učitelji na takih šolah na idejo pouka na prostem in na idejo tudi deških ročnih del.

A na naših eno- in dvorazrednicah po deželi? Kmetski otroci žive večinoma v prosti naravi. Mislim, da vsak otrok brez škode za zdravje

¹ Ni ti ni potrebno, da se sklicujemo na smer »Popotnika«, ako izpovemo, da se v mnogem ne moremo strinjati z izvajanjem v predstoječem članku; tako s tem, kar se govori o pouku v naravi, o ročnem delu i. pod. Z veseljem pa priobčujemo spis v celoti baš zato, ker je to klic učitelja-praktika. Dostaviti smemo — saj sem sam deloval 7 let na dvorazrednici — tudi iz prakse le to, da pravilno izvajana ideja delovne šole nikakor ne zadeva v nižeorganiziranih kmetskih šolah na nepremostljive težkoče; spričo njene vzgojne naloge bi dejali, da je celo laže izvedljiva v nižeorganiziranih, kakor v višeorganiziranih šolah. — Za proučevanje njene prakse — ne ideje, zakaj to je treba najti v narodnih in človečanskih zahtevah in potrebah — pa bi priporočal vsaj E. Heywanga »Die Arbeitsschulidee in der einklassigen Volksschule« (Zal. E. Wunderlich, Leipzig).

lahko presedi dve ali tri ure v šolski klopi, zlasti če mu damo par minut oddiha med posameznimi urami. In vendar je pred dobrim desetletjem nekatere učitelje popadla manija, da so vodili otroke med učnimi urami na »pouk na prostem«. Danes so glasovi o tem pouku precej potihnili, menda se ta metoda že ni obnesla, kakor se ni marsikatera druga v zadnjih treh desetletjih.

In napenjanje možganov! Petkrat na teden — če ni sicer nobenega prostega dne — dobiš otroka predse za dve, tri ure. Pol ure direkten pouk, v drugi polovici naj ti kaj napiše o tem, kar se je prej učil. In pri tem se učna snov vsaj vsako uro menjava. Ali je to za otroka res tako duhomorno opravilo, da je treba njegove možgane razbremeniti s kakimi ročnimi deli? Menda ne! Od te strani so ročna dela absolutno nepotrebna.

Oglejmo si stvar še z ozirom na važnost! Kmetski otrok se od drugega do šestega leta valja po prahu, koplje si v zemljo hiše, gnete iz ilovice zid, stebre, stopnice in kar mu pride na misel. Morebiti mu je oče večkrat stebel prah iz hlač, ko jih je imel ta slučajno na sebi, ker jih je pri svojem opraviilu preveč povaljal. Pa pride čas, ko ga oče pošilja v šolo, »da bi se kaj naučil«. Učitelj veli prinesiti v razred ilovice in vode in začno se »deška ročna dela«. Otroci gnetejo ilovico in delajo razne figure, da je veselje. Bajе je dobro, da se poučuje ta predmet kar dve uri zaporedoma. Se več napravi. Seveda prinese fant sledove tega dela tudi na obleki domov. — »Za božjo voljo, odkod si pa tak?« — »V šoli smo se učili take in take lepe reči.« — Tudi jaz vzkliknem z očetom: »Če to ni traparija, potem pa res ne vem, kaj naj razumem pod to besedo!«

Umetnost in sport, to so lepe reči. Kiparstvo, slikarstvo, glasba, telovadba, vsaj nekaj pojma o tem naj bi dala šola otrokom. Ali dobe se pri nas učitelji, ki bi zahtevali za petje najmanj tri ure na teden. Slovenci smo pač tako talentirani pevci, da bi bila večna škoda, ako bi se ta umetnost pri nas zanemarjala. Dobe se drugi, ki bi radi risali vsaj eno uro vsak dan. In dobe se tretji, ki bi kar polovico svojega časa porabili za deklamacije in gledališke predstave. Da se bodo dobili čez čas navdušeni kiparji in rokodelci, ni nobenega dvoma.

Genljivi so časih dopisi v naši »Prosveti«, kako so bili starši pri tej ali oni otroški predstavi navdušeni ob lepi igri svojih malčkov. Drznem si trditi, da je od tega navdušenja do ogorčenosti prav kratek korak. Naj bi oče ob priliki povprašal takega brihtnega igralca, ki obiskuje recimo tretji razred, koliko je $2+2$. Igralec bi odgovoril n. pr., da $2+2=3$, pa bi se hitro — ko je z obraza vpraševalčevega spoznal, da ni prave zadel — popravil: » $2+2=5$.« Ni treba misliti, da so taki odgovori iz-

ključeni, vem marveč prav dobro, da so kaj lahko mogoči. O, kako bi se vsipali iz očetovih ust-izrazi: »šeme in maškare igrati« itd.

Ne smemo imeti našega kmeta za tako neumnega, da bi ne vedel, česa mu je treba. In kaj zahteva ta, da se njegov otrok nauči v šoli? Brati, pisati in računati, to je in ostane prvo. Napredoval je pa tudi že toliko, da moramo nuditi njegovemu otroku nekoliko splošne izobrazbe, ako ga hočemo zadovoljiti. To dobi učenec pri stvarnem pouku. Seveda veseli očeta, če je otrok poleg vsega še dober pevec, igralec, risar ali telovadec. Toda naj prepeva otrok še tako sladko ali riše še tako lepo, če ne zna računati, ne bo zbujal očetu veselja. — Mislim, da tem nazorom ne moremo ravno oporekati.

Brati pa pomeni danes tudi razumeti berivo in pod pisati razumemo — svoje misli vsaj približno v pravilni obliki pismeno podati. Da je računanje, če ga ne znamo v življenju pravilno porabiti, brez pomena, je jasno.

Da si otrok prisvoji to troje, pa potrebuje časa. In če hočemo v realijah doseči toliko, da se izplača pečati se s temi predmeti, se je treba tudi nekoliko pomuditi pri njih. Na niže organiziranih šolah pa se čas ne da razvleči kakor harmonika. Šolskim oblastim bi morda ne delalo posebnih preglavic in bi z mirnim srcem zahtevali od učitelja, da poučuje sedem ali osem ur na dan. A kako bi bilo z otroci? Ali naj v zimskih mesecih starši zjutraj z bakljami spremljajo otroke v šolo in pridejo po popoldanske zopet z bakljami? Ne pomaga vse nič, nedostaja nam čas. Teh uric pa ne smemo razpečkati z raznim igračkanjem, porabiti jih moramo za neobhodno potrebne stvari.

Prosim, čemu je to-le podobno. Prej smo imeli po eno uro na teden: prirodopis, prirodoslovje in kmetijstvo. Sedaj so združili vse tri predmete v »opazovanje prirode« in so temu predmetu prisodili v 3. oddelku pol ure(!), v 4. oddelku eno uro. In zakaj to? Da moremo posvetiti dve uri gnetenju ilovice in rezljanju lipovine.

Saj imamo — hvala Bogu! — tudi pri nas že šole, kjer se lahko pečajo s takimi stvarmi. In jaz želim tovarišem mnogo uspeha pri tem pouku. Od takih šol do enorazrednice pa so precej globoke stopnice. In to bi se moralo upoštevati pri sestavljanju učnih načrtov.

Vsaj dva učna načrta potrebujemo: minimalni in maksimalni. Kakšen pomen naj ima to, da so mi pod »opazovanjem prirode« našteje cele kopice snovi, pa mi je dovoljeno pol urice na teden? Zmignem z ramami pa delam, kakor se meni zdi prav. Niti vredno se mi ne zdi, da bi se spuščal v razpravo o tem. Toda če se izda predpisana snov, ki jo mora predelati najnižja enorazrednica, potem se bo že dalo govoriti.

Potem se bo tudi pokazalo, koliko časa nam bo ostalo za predmete, ki so samo koristni in lepi.

Sem namenoma kratek in sem pa tja malo robot. Hočem doseči, da se ta klic ne presliši. Naj se predpisuje veliki gospodi frak in cilindri, kmetu pustite kamižolo, planinskemu pastirju pa njegove coklje!

MIRO ŠIJANEC:

RIMSKI KLASIKI V PEDAGOGIKI.

II. M. F. Kvintilijan.

(Dalje.)

Glede na pouk v čitanju ne ugaja Kvintilijanu navadna metoda, po kateri so se učili otroci prej imen in reda črk nego podobe. Kvintilijan je bil in je edini pedagog starega veka, ki je zavrgel tako zvano zlogovalno metodo, ki se je rabila pri elementarnem pouku v čitanju; po njegovem naj bi se učenci istočasno učili imen in podob. Pri čitanju pa naj se ne hiti, marveč večkrat in tako dolgo ponavlja, da se doseže popolna hitrost. Čitanje bodi torej najprej varno, potem vezano in neprekinjeno, dokler se po vajah končno ne doseže pravilnost in hitrost.

Pri prvem pouku v pisanju naj učenci črke vdolbé v lesené table, da se sami vadijo i navadijo slediti jim z roko ter ponarejati podobe črk s pisalom ali dletcem. Na ta način učitelju ni treba voditi učenčeve roke. Kvintilijan zahteva naglo in lepo pisavo, ker počasni tekoče pero ovira mišljenje, grda pisava pa se težko čita. V prepis in zgled predloženi stavki pa naj obsegajo lepe nauke, ki človeka spremljajo v starost in blagodejno vplivajo na značaj.

Ko so se dečki pri elementarnem učitelju naučili tudi grško in latinsko dobro čitati in pisati, se je pričel jezikoslovni pouk, ki je obsegal dva dela, namreč znanje pravilnega govorjenja in pisanja ter razlaganje pesnikov, posebno pa grških. Ves pouk je na tak način dobil idealno podlago, ker so dečki spoznavali najboljše proizvode pesnikov, posebno grških, si iz njih zapomnili nraevstvene nauke in nabirali modrosti, ki so si jih zapamtili kot vodnike za življenje. Seveda so čitali v šoli predvsem take pesnike, ki so vzgajali duh in srce mladine in so blagodejno vplivali nanjo. Zatorej je kakor pri Grkih tako tudi pri Rimljanih postal Homer osrednje šolskega pouka. (Helenizem, ki se je bil v Rimu vkoreninil na kvar romanizmu, ni vplival le na vzgojo, temveč tudi na pouk. Dočim je bila vzgoja za časa republike narodno-konservativna, goječa pristne rimske lastnosti, prelevila se je po vplivu helenizma v svetovno-liberalno, odgovarjajoče novim zahtevam države.) Zatorej zahteva Kvintilijan glede na grške vede, da naj se prične jezi-

kovni pouk z grškim jezikom, kajti latinščini da se privadi deček lahko v občevanju, govori pa naj ne izključno grški, marveč tudi latinski. Na tak način se izogne napakam v izgovarjanju latinskega jezika, ki jih povzroča vedna raba grškega. Mimo grških jezikoslovcev (grammatici graeci) so poučevali tudi latinski jezikoslovci (grammatici latini), ki so jemali učno stvarino iz latinske literature. Mesto Homerja so tedaj čitali Livija Andronika latinski prevod Homerove Odiseje, Terencijeve kome-dije, Vergilijevo Eneido in dele iz Horacija.

Metoda čitanja in razlaganja je bila pri grških in latinskih klasikih enaka. Vobče in predvsem vadimo učenca v moškem čitanju, ki združuje v sebi nežno milino (venustas) in resno veličastvo (dignitas), ki pesmi ne obdeluje kot mrzlo prozo, pa tudi ne zmota in spoji v pojočem tonu. Pri čitanju naj nežne duše, ki imajo višji namen nego sirova nevedna množica, spoznavajo нравstveno lepo in blago. Zato je hvalevredna navada, čitanje pričenjati s Homerjem in Vergilijem. Tudi tragični pesniki prinašajo korist. Lirski ne hranijo nič manj duha. Toda izmed njih je potreben primeren izbor posameznih pesmi, ker so večkrat »presvobodni«, in Horaca bi na mnogih mestih ne razlagal. Elegijo, v kolikor vsebuje ljubavne izraze in izbruhe ter šaljive prizore, opuščaj popolnoma! Ako se nam kažejo dobra dejanja in vedenja, čitajmo pred vsem komedije. Posebno je priporočal starejše latinske pisatelje, posebno zaradi bogastva na besedah, kojih lastnosti so: v žaloigrah resno veličastvo, v veseloigrah nežnost in atiška lepota. Učiteljeva naloga je, pesnike z učenci tako čitati, da si osvoje poleg vsebine tudi besedni zaklad. Kdor pa hoče vsebino razumeti, mu je treba najprej natančne izolike v slovnici. Zatorej naj nihče ne zaničuje elementov slovnice, kajti onemu, ki prodre v notranjost tega svetišča, bo očito mnogo lepega, kar ne bistri samo duha, marveč pospešuje tudi najvišjo oliko in znanost. V označeno svrhu ne zadostuje le poznanje črk, njih razdelitev, različnost, sorodnost zlogov, besed in besednih plemen, za to je treba znanja v pravopisju, glasoslovju, v deklinaciji in konjugaciji ter etimologiji. Pred razlaganjem naj se vrši pravilno čitanje! Zatorej naj učitelj izprva sam najprej čita, posebno težke oddelke iz pesnikov, da se deček (pri čitanju) navadi paziti na posameznosti v izgovarjanju, naglaševanju, prenehavanju in da ve, kaj in s katero glasovno premembo je treba izgovarjati počasneje ali hitreje, bolj zmerno ali bolj vzhičeno in razburjeno.

Pri razlaganju (analitiki) naj učitelj tolmači besedna plemena, pomen besedi, metrične posebnosti, prilike in podobe (trope). Posebno pa naj si učenec zapomni, katere vrline se nahajajo v ekonomiji (primeri razporedbi), katere v nravni dostojnosti, kaj je vsaki osebi primerno, katere misli in katere besede so pohvale vredne, kje ugaja zmernost, kje obilnost v besedah; tako se nežni duh ne privadi samo

krasnoslovju, marveč tudi poštenosti. Z dovršenostjo v slovnici se mora družiti kritika z modroslovjem, ker se mnogo mest v pesnikih naslanja na globoko znanje o naravi. Poleg slovnice naj se učitelj pri razlaganju pesnikov ozira tudi na tako zvane enciklopedijske vede kakor mitologijo, zemljepis, zgodovino, geometrijo, glasbo in telovadbo, da se dečki mimogrede navzamejo najvažnejšega iz teh strok. Razen teh naj se uče dečki tudi drugih znanosti, ki so potrebne za občo obliko in katerih posebno bodoči govornik ne more pogrešati. Pred vsem priporoča Kvintilijan glasbo, ritmiko in metriko. Glasba je potrebna ne le samo za dostojno kretanje, za izpreminjanje obraza in za modulacijo glasu, marveč tudi za primerno razvrščanje besedi in umetno sestavo celega govora. Istotako mora bodoči govornik čitati tudi pesnike, kar se brez znanja glasbe ne more vršiti. — Da bi se pa dečki dobro izurili v govoru in slogu, naj bi začeli učitelji čitati tudi pisatelje v prozi. Izprva naj se uče dečki pripovedovati Ezopove basni in druge kratke povesti, katerih preprosti slog naj posnemajo tudi v pismenih nalogah. V svrhu vaje v slogu naj pretvarjajo pesniške oddele tudi v prozo. Pa tudi v prostih nalogah naj se učenci vežbajo pri jezikoslovcu; potem naj izdelujejo izreke slavnih mož v obliki »hrije« po določenih vidikih; v mišljenju precej izurjenim naj se predlagajo v razpravo tudi znakovisi ali etologije

Pa tudi formalno izobrazbo, o kateri v današnji šoli toliko govorimo, je zahteval Kvintilijan za govornika — in tega ravno vzgaja. Učenec ne sme ostati brez pouka v geometriji, kajti ta, ki obsega tudi aritmetiko, ne koristi samo med poukom, ker draži, mika duh, bistri razumnost in ker od nje prihaja naglost razumevanja, pospešuje marveč tudi v praktičnem življenju govornikov posel. Nič ni namreč v govoru bolj potrebno kakor dokazi in logični sklepi. Teh pa se govornik ne more nikjer drugje bolje naučiti nego v geometriji, kjer so dokazi najbolj natančni.

Naposled se naj deček izuri tudi v gimnastiki, toda samo v taki gimnastiki, ki uči dostojnost v telesnih kretnjah in gibanju pri prednašanju, da se more pozneje kot govornik pri predavanju hrabro in moško vesti.

Pred vsem pa naj uri učitelj slovnico, zahteva razločnost, jasnost in čistost v izgovoru ter pazi na to, da se ne požirajo končnice, da se kretnja (akcija) sklada z glasom in da se pogled, ki ga moramo upoštevati in umeriti, sklada s kretnjo. Vse to se mora vežbati na primernih stavkih komedije.

Ne sme pa misliti, da prezgodnje bavljenje s tolikimi različnimi predmeti moti in utruja mladega duha, saj je človeški duh vobče tako hiter in prožen, da obrača svojo pozornost v istem trenutku lahko na več

stvari; menjava pa še krepi duha ter mu ohrani svežost za to, kar delamo, dočim je mnogo težje vztrajati le pri enem delu.

Ko se je deček dobro izobrazil pri gramatistu v strokah, ki so bile neizogibno potrebne za občo oliko, je prestopil v r e t o r s k o š o l o. Kakor pri jezikoslovnem, tako je prevladovala tudi pri govorniškem pouku grščina s svojimi izvrstnimi zgledi. Dočim pa je bil pouk pri jezikoslovcu osnovan na idealni podlagi — kajti učenci so se navzeli iz pesnikov vrlih misli in nevenljivih vzorov — se je približeval učenec v govorniški šoli realnim tlom resničnega življenja: iz nežno čuteče, divne poezije je dospel v krepko prozo, kjer se je pripravljajl za svoj poklic. Retorjeva naloga je tedaj bila, dečka izuriti v umetnosti govorjenja, kar pa se ni godilo s poukom suhoparne teorije, temveč z vežbanjem v pismenem in ustmenem izražanju raznovrstne tvarine. Kvintilijan zahteva, da se prične pouk s kratkimi, zanimivimi povestmi, ki naj jih učenci pripovedujejo in spisujejo za učiteljem. Te naloge naj učitelj prizanesljivo presoja, da zbudi v učencih veselje do učenja. Kajti izvrsten bode gotovo oni deček, ki je živahnega duha in pogumen, ki mnogo poizkuša, iznajde in ki se iznajdenega tudi veseli, četudi ni dovršeno. Deček naj poizkuša povesti, ki so vzete iz bajeslovja in zgodovine, dokazovati ali ovreči (refutare, confutare). Nato naj premišljuje čine slavnih mož in si z njihovimi krepostmi blaži um in srce. Primerjanje njihovih vrlih in napak mu bode v veliko korist. Tudi obče razprave, ki predočujejo napake človeškega značaja brez ozira na osebo, so primerne vaje za sodnijske govore. Obilno tvarino za govorniške vaje dajejo tudi vprašanja iz stvarnih primerov; koristno je tudi vežbanje v izmišljenih pravdah. Najbolj pa bo učitelj zgovornosti pripomogel učencem k napredku, ako z njimi čita zgodovinarje in govornike, dokazuje njih vrline pa tudi njihove napake, razjasnjuje povod in namen govora, opozarja na potrebno o iznajdbi (inventio) in o izražanju, ako razpravlja o razdelitvah, o dokazovanju, o moči in prijaznosti govornikovi, o neotesanosti psolv in lepoti dovtipov ter naposled ako pokaže, kako gospodari govornik z dušnimi pretresi, kako sega v srce in pregovarja sodnika. Učitelj pa mora učence izpraševati tudi po tvarini in preizkušati njihovo rabsodbo. Tedaj postanejo učenci pazljivi in dosežejo zaželeni cilj, tako da sami najdejo in razumejo tvarino. Vendar naj se dečki ne uče na pamet vsega, kar spišejo, da bi predavali; na pamet naj se rajši uče poglavja ali dele iz govorov in povesti, ki so vredne pamtenja in predavanja, ker se na tak način spomin bolj uri, učenci pa si s tem pridobe mnogo primernih zgledov. Po dovršenih študijah naj se učenec za leto dni oklene kakega izvrstnega govornika, da se nauči praktičnega poslovanja, kajti dejansko življenje je najboljši učitelj, ki utrdi značaj, nadarjenosti pa kaže pravo pot.

(Konec prih.)

IZ ŠOLSKEGA DELA.

F. KRANJC:

Delovni pouk.

2. Ostali predmeti na nižji učni stopnji.

(Dalje.)

Od predmetov, ki jim pravimo glavni, nam sedaj preostaja za kratek pogovor še računstvo.

Kakor znano, je računstvo (matematika) eksaktna znanost, pri kateri — bi človek rekel — ima metodika najlažji posel: kot tvarina je vse računsko gradivo mrtvo in šele operiranje s tem gradivom ji daje življenje. Posebno lahek posel bi po tem takem imela metodika pri računstvu na nižji učni stopnji, zakaj tu računstvo ni drugega, kakor mehanično pridobivanje osnovnega znanja, in da si otrok pridobi to spretnost, mora pač vaditi, vaditi, vaditi — računati, računati in zopet računati. Kolikor več deca računajo — ne da bi se pri tem duševno utrudili seveda — toliko sposobnejši bodo za nadaljno pot v računskem pouku, tem lažje mu bo operirati z računskimi pojmi.

Vse to je res in vse to priznavamo brez pridržka; gre le za to, kako v to mrtvo tvarino spravimo življenje, da jo z njim približamo otroku, da mu jo napravimo zanimivo in ga takorekoč vžgemo za suhoparno mehaniziranje.

V novodobnejši metodiki računstva se v ta namen pogosto priporoča, naj se privzemo v računski pouk zgodbice, ki naj deco s svojo vsebino zainteresirajo za račun; tega naj si otroci izluščijo iz zgodbice. N. pr. kupovanje v trgovini, na trgu, igranje trgovine, tehtanje, merjenje, prodajanje, kupovanje... Tako nastajajo čutne predstave, ki silijo otroka k delu. Vse to ima svojo vrednost; posebno dobro je za spoznavanje mer, uteži, novca in ravnanja z njim. Ne morejo pa imeti take zgodbice absolutne vrednosti za računanje samo, zato bi jim odmeril le manj časa ter jih vezal bolj na stvarni pouk, kakor na računstvo kot tako. Saj je celo predmetno računanje in računanje z imenovanimi števili le pripomoček za razumevanje številne vrste in računskih operacij, pozneje ima svoje mesto v uporabi.

Prvo pa je razumevanje številne vrste in ta mora mehanično postati trdna. Sami zase vemo, da znamo elementarno računsko snov na pamet — še več: tako trdno je v nas n. pr. $6 \times 4 = 24$, da se niti ne zavedamo, ako slišimo stavljeno nalogo $6 \times 4 = ?$, da je za rezultat 24 sploh potrebna kaka operacija. In to smo si pridobili le z vajo, z vajo, z vajo — s trdim umskim pridelanjem. To nam bodi vodilo tudi pri delovnem pouku: ne igračkanje, pač pa resno, smotreno delo — zaradi otroške psihologije pa od igre in preko nje v delo.

Vprašanje nastane: kje pričnemo in kako?

Mislim, da skoro ni učitelja, ki bi med šolarji novinci ne dobil v šolo vsaj 10% takih, ki že znajo »šteti«, t. j. mehanično napovedovati številno vrsto; za štetje do 10 pa je ta % skoro vsepovsod prenizek. Ako bi to »štetje« pomenilo tudi poznavanje številne vrste, bi skoroda lahko odpadlo vprašanje, »kje pričnimo«; zakaj potem bi vedeli, da nam je to poznano številno vrsto treba samo prenesti v računsko operiranje. Vsi pa smo že preizkusili, da se to ne da; zakaj v 99% je to otroško »štetje« le golo memoriranje številne vrste brez njenega poznanja. Začeli bomo zatorej brez ozira na to »znanje« povsem iznova — in prav je, da je tako: svet računov v otroku šele zbudimo, za uvečanje zanimanja za to delo pa taktnemu učitelju predobro poslužijo ona »znanja«.

Na njih otrok spozna, da mu pri tem »znanju« nedostaje najvažnejše, da šteti v i l a p o j m i. Tukaj pa začne naše delo. —

Metodiški princip za pridobivanje pojmov je obče predpisan: n a z o r n o s t. Vsak učitelj ve to in vsak poučuje računstvo »nazorno«, a le malo jih je, ki bi ne tožili, da »ne gre«, oziroma, da »se snov ne da utrditi«.

Za ta dva neuspeha so najčešče ti vzroki: 1. da smo s ponazorovanjem, t. j. s predmetnim ponazorovanjem začeli prezgodaj; 2. da smo ponazorovanje prezgodaj razblinili na razne nazorovalne predmete, na imenovana in uporabna števila, in 3. — kar je najpogostejši vzrok za drugi neuspeh — da je nastopila mehanična vaja prezgodaj za abstrakcijo ter se izprevrгла v mehaniziranje.

Da ne pretiravam, pokažejo vsakomur naše »vzorne učne slike« za početno računanje, v katerih je odmerjenega tako malo dela o t r o k u. In prečesto lahko prisostvujete takemu učiteljevemu »nastopu«, pri katerem se je razvila »vzorna učna slika« v eni edini učni uri, in še ta je bila časih — predolga za učno sliko... Preradi pač pozabljam na dvoje: 1. da je šestletni otrok prav malo dovzeten za računanje, t. j. za operiranje s števili, ker je to vzlic vsemu ponazorovanju za njegov duh preabstraktno; 2. da je za razvoj računskih osnovnih pojmov potrebna priprava iz življenja samega. Spričo tega grešimo pač vse preveč v tem, da razvijamo osnovne računske pojme pri računstvu, mesto da p r e n e s e m o t o r a z v i j a n j e v s t v a r n i p o u k.

Stvarni pouk, ki je v svojem početku edinole ukupni pouk, s svojimi igrami, svojim gledanjem in opazovanjem, s š t e t j e m in naštevanjem, je edino torišče, s katerega lahko preidemo k sistematičnemu uvajanju v računske pojme. Za nazorovanje v štetju, t. j. v zavestnem ustvarjanju številne vrste nam skraja niso potrebni nikaki predmeti; ploskanje z rokami, korakanje, udarjanje ob klop ($1\times, 2\times$, do $3\times$ hitro zapovrstno) budi smisel za večanje, udarjanje z obarvano šibo ob tablo, da pušča šiba vidne sledi (od kraja zopet le $1-3\times$ v smislu globoko psihološko shvatanega L. Lav-

tarjevega principa »trojičenja«), kar budi smisel za razliko med poedinimi količinami I, II, III; striženje papirčkov, urezovanje klinčkov — vse to so, mogli bi reči: osnovno-pojmovne predvaje. Kadar dobe otroci v takem delu pri ukupnem pouku, iz stvarnega pouka ven pojme »mного«, »malo« i. pod., torej sistematično urejen nazor o medsebojnem nazoru raznih količin, takrat šele sčasoma izvzamemo poedin predmet, ki nam prikaže količino 1.

Že pri tem delu pa ne bomo hiteli in že tu si zapomnimo za ves računski pouk, da je naglica v postopku največja nasprotnica materialnega njegovega uspeha, po katerem — kakor smo že rekli — stremimo tudi mi sami.

Ko smo dospeli od »osnovno-pojmovnih« vaj k računstvu, t. j. k sistematičnemu spoznavanju računskih pojmov, predvsem določimo nazorilo, ki nam bo kot temeljno služilo za ves nadaljni postopek; vseeno je, ali si izberemo paličice, klinčke, kroglice, krožke, kocke — za eno se moramo odločiti, da bo glavno, ostala nam bodo služila kot pripomoček za abstrakcijo.

Zakaj tako, nam ne bo težko dopovedati, ako opozorimo na psihološko otroško potezo navade: Otrok v splošnem nima stanovitosti, stanoviten pa je v svojih gotovih navadah. To dejstvo upotrebimo sami tudi v tem slučaju, kjer je prva abstrakcija najtežja; zato je ne motimo z raznimi zunanostmi, marveč ji dajmo osnovo na vedno istem nazorilu. Sekundarni ali ponovni abstrakciji, ki utrja in razširja prvotno, služijo dobro vsi predmeti; po pravilu, da nam razni i po barvi i obliki različni predmeti dajejo v isti množini isto računsko količino, je za ta nazorila celo prav, čim več jih je in čim raznovrstnejša so. To je že utrjevanje na prvotnem in glavnem nazorilu dobljenih pojmov in za utrjevanje niti mnogo ni preveč.

Vsa ta in taka nazorila pa nam dobro služijo vse dotedaj, dokler je številna vrsta tolika, da z nazorili lahko vsak zase pregledno operira, t. j. (z ozirom na število prstov na obeh rokah) največ do 10. Za razvoj nadaljne številne vrste pa nam bo vsekakor potrebno računalo, ki ga za sistematično učvrščanje uvedemo že kar skraja. Ker pa nam služi to predvsem za vidni razvoj številne vrste, bomo pač segli le po takem, ki nam vidno razvija rast te vrste, t. j. računalo, ki ima za osnovo idejni princip L. Lavtarjevega računala s 100 istimi predmeti v isti vrsti. —

To se nam je zdelo potrebno pripomniti, preden smo nadaljevali o prestopu o prej omenjenih »osnovno-pojmovnih vaj« k vajam, ki vodijo v osnove računskega pouka samega, t. j. v spoznanje številne vrste in operiranje z njo.

Recimo, da smo se odločili za paličice kot temeljno nazorilo — za paličice, ker si jih vsak otrok najlažje nabavi; z njimi tedaj budimo in ustvarjamo pojme poedinih količin. V nasprotju s šolo podavanja, si postavimo za načelo, da z nazorilom operira vedno le otrok sam, sam išče, sam spoznava. — Kako — baš za računski pouk ni več nikaka novina ter ni treba, da bi se na tem podrobneje zaustavljali.

Po lastnem iskanju spozna otrok: po 1 paličici količino 1, po 2 (3) paličicah količino 2, 3. Kakor na paličicah (2 pal. povezani¹ v dvojico, 3 povezane v trojico — ker je potrebno, da se ustvarja pojem celote sestavljene količine!) abstrahiramo iste pojme še na raznih predmetih. Več ko do 3 skraja ne gremo; to pa po istem principu »trojičenja«, ki smo ga omenili že pri »osn.-pojmovnih vajah«.

Takoj nato pa operiramo v tem številnem obsegu (vedno na predmetih, ki jih imenujemo, ne imenujemo): $1 + 1 =$, $1 + 1 + 1 =$, $1 + 2 =$; $2 - 1 =$, $3 - 1 - 1 =$; $1 \times (\text{po}) 1 =$, $2 \times (\text{po}) 1 =$, $3 \times (\text{po}) 1 =$. — Več zaenkrat ne. Kadar so osnove številnih pojmov tako po samostojnem otroškem delu abstrahirane in prav abstrahirane osnove računskih operacij, vadimo to zopet na raznih predmetih, poizkušamo lahko vajo tudi brez predmetov, t. j. abstraktno in na vse te načine miselno mehaniziramo, t. j. utrjujemo, kar smo spoznali in pojmlili.

Vsakdo ve, da je ta začetek najtežji, zato se zadržimo pri njem tudi najdelj; a nikakor ne tako dolgo, da bi mehaniziranje otroke utrujalo; saj se bomo v nadaljnjem še vedno povračali na te začetke, ki se bodo še vse bolj utrjevali, ko bo številna vrsta rasla.

Ta nam raste poslej do 10 in sicer, da se zbudi prepotrebni smisel za analognost vsega postopanja v računskem operiranju, najprej to analognost prenesemo iz obsega 1—3 na obseg 1—5 in od tu šele naprej v obseg 1—10. Prvo je, da pojmovno dobimo ta obseg, vanj z vajo prenesemo miselni mehanizem, sama po sebi pa postane potrebna že tudi uporaba, ki ji zaradi življenja, ki nam snov daje in v katero jo spoznano in urejeno vračamo, puščamo besedo čim preje, tem bolje.

Dasi je praktičnemu učitelju smer te uporabe pod vsakimi pogoji in v vsakem slučaju praktična, ne bo odveč, ako izpregovorimo tudi o njej dve, tri.

Če smo že pridobivanje osnovnih pojmov vezali na stvarni pouk, bomo to tembolj nadaljevali i v vaji i v uporabi. V zvezi s stvarnim poukom bomo pridevali (iz česar nastane pojem »prištevali«), odvezemali (odštevali), po večkrat jemali isto količino (poštevali), delili na enake dele; »merili« v računskem smislu tu ne bomo, kajti to merjenje je še

¹ Najlažje se tako operira z malimi, tenkimi obročki iz gumija.

preabstraktno za glavice, ki se jim kreta delo v pojmovnih in operacijskih osnovah. Toliko več pa bomo merili v resnici: z dm, kolikor dolge sčasoma prirežemo vse paličice, ki nam služijo za temeljno nazorilo, in s cm, ki smo jih zarezali na te paličice. Trgovali in kupovali bomo ter plačevali z novci; tehtali na primitivnih tehtnicah, ki nam jih je dal spoznati stvarni pouk; merili z l, $\frac{1}{2}$ l, $\frac{1}{4}$ l, z dcl, 2, 3 dcl... In končno bomo tu izpopolnjevali s škarjami in papirjem v roki geometrijske ploskve, ki pa — bodi tu omenjeno — so nam že služile pri »osnovno-pojmovnih vajah«, in pri spoznavanju količin, kjer smo s 3×nim urezanjem dobivali ploskev s 3 stranicami, s 4×nim urezanjem ploskev s 4 stranicami itd., kar izpolnimo zdaj v poznavanje pojmov o stranicah in kotih in — po izmerjenju in seštevanju merskih števil posameznih stranic v izračunavanje ploskovnih obsegov.

Vse te vaje in uporabe so tako življenske, da nam njihove cene pač ni treba zagovarjati še posebe, torišče življenske uporabe, ki s svojim prenašanjem iz življenskega ukupnega pouka in z vračanjem vanj tako živo služi mehanični utrditvi, pa tako obsežno, da je pač dovolj, ako smo le kratko nakazali to smer, a podrobnejše razpravljanje o njem na tem mestu lahko opustimo.

Kakor je vsa ta opisana pot na prvi pogled življensko-prirodna in v tem pravcu smotrena, bi se motil, kdor bi mislil, da je brez težkoč: marsikdaj butne noga ob kamen, marsikdaj se spotakne in stopi v stran, a čvrstejši in čvrstejši je korak in z duhom v operativnoti vred postaja sigurnejši in prožnejši. A dokler ni čvrst v obsegu 1. desetice, nikar preko tega obsega! Ne bojte se, da postane zato otrokom dolgčas: kjer je risanje (istih predmetov v svrhu spoznavanja pojmov in v svrhu operiranja), kjer je izrezovanje, kjer je delo in kombiniranje v njem, najbolj iznajdljivi glavici ne bo dolgčas in povrh lastnega dela ima še časa na pretek, da se pozanima za manj iznajdljivega soseda in mu pomaga, da tudi ta najde, shvata, operira.

Medtem ko bolj in bolj učvrščamo operacije in njihovo življensko izrabo v 1. desetici, podamo otrokom lahko še novino: številke. Prej in vzporedno s pridobivanjem količinskih pojmov jih nismo pisali: za delo nam niso bile potrebne, za pojmovanje količine bi nam spričo tega, da po obliki ne izražajo količine, ki jo zaznamujejo, mogle biti balast. Potrebne nam niso niti sedaj, zakaj potrebne postanejo šele takrat, ko nastopi pismeno računanje, tedaj računanje z večjimi števili; ali balast nam zdaj tudi niso več, zato nič ne škoduje, ako seznanimo otroke tudi s temi konvencijonelnimi znamenji. Ali storimo to z mehaničnim podanjem, ali — kar je priporočljivo za začetek — s posnemkom sestavljanja likov s paličicami (kakor to nahajamo v L. Lavtarju), je precej vseeno: spoznanje 10 zaporednih znakov za zaporedne količine v vrsti

1 desetice in zapisovanje števil s številkami ni tolika kompliciranost, da bi rabila posebne metodiške spretnosti; več je odvisno od lepopisne vaje.

Ko smo utrdili obseg 1., prestopamo v obseg 2. desetice. V tej in v vseh ostalih je postopek analogen onemu v 1., in čimbolj se držimo tega principa, tem lažje je deci. Glavno pa je: 1. da otroci iziščejo pojme številne vrste in operiranja v nji; 2. da si s primeno na razne istovrstne predmete, na uporabna, imenska in neimenska števila pojme in operacije mehanično utrdijo; 3. da jih s primeno na življenje uporabljajo — za kar nudi poglavitno snovno torišče zopet skupni, predvsem še stvarni pouk.

Poglavje zase tvori v osnovnem računskem pouku prestop iz 1. v 2. desetico, oziroma boljše povedano: prestop iz desetice v desetico, ker je ta prestop analogno povsod isti. Ker pa tvori prestop iz završnega številnega kroga v nov številni krog poglavje, ki sega po svojem vsebinskem obsegu bolj v poznejše kakor osnovno računanje, nameravamo pogovoriti celo to poglavje skupno na bolj odgovarjajočem mestu.

(Konec II. dela prih.)

R A Z G L E D.

A. SLOVSTVO.

Ant. Mrkun: Alkoholo vprašanje. — Ljubljana 1927. — Zal.? — 160°.

»Vsakomur in vsem, ki prejemajo to knjigo«, je priložen listič, ki pravi: »Vprašanje, o katerem govori pričujoča knjiga — »Alkoholo vprašanje«, je danes pač eno izmed najbolj aktualnih, če hočemo obvarovati in rešiti narod pred fizično, moralno in gospodarsko propastjo. — O vsem govori ta knjiga. Odkriva dušne in telesne rane, ki jih povzroča demon — alkohol. Odkriva vse grozne gospodarske posledice, ki jih rodi demon — alkohol. Odkriva bedo in solze nesrečnih družin, mater in otrok plancev, ki jih je pahnil v brezup in obup — demon alkohol.« Knjiga je tedaj propagandna knjiga v protialkoholnem gibanju, ki ji prav gotovo želimo, da doseže svoj namen.

Sestoji iz dveh delov, katerega prvi je »sestavni protialkoholni pouk«, drugi »oblastva in boj proti alko-

holu in nemoralni«. Drugi nas ne zanima toliko, kajti to so večinoma zakoniti predpisi, ki zadevajo npravstvenost in so v zvezi z alkoholom (obdačenje, otvarjanje gostilen, zabavišč, igralnic... ter vse, kar se tega tiče), kakor tudi predpisi, ki pospešujejo boj proti alkoholu in nemoralnosti. Ta del bodo lahko s pridom rabili občinarji in privatni interesenti: osnutke — vzorce od str. 146. dalje pa bi znabiti kazalo izpustiti iz te knjige, kajti dejanja, za kakršna naj služijo kot vzorci, menda le niso preveč moralna — vsaj vzgojeslovje ovaduštva ne smatra za tako.

Kar pa se tiče I. dela, priznavamo g. sestavitelju, da se je potrudil zbrati vanj vse, kar bi moglo spadati v protialkoholni pouk: od pojma alkoholizma, njegovih posledic in njegovih vzrokov, do bojnih sredstev in udruženj; poslužil se je izbrane in mnogobrojne tozadevne literature in se opira posebno na domače statistične podatke. — Dvoje pa se pri sestavi takih spisov, ki naj bodo poljudnopoučni, priporoča samo:

1. da ne trpamo v besedilo prepegostih citatov in tudi viře za podatke radi gladkosti sloga rajši izločimo iz besedila samega; 2. tendenca ne bodi nikjer vsiljiva, zakaj prav ob prilikah, ko iščemo »lepo mesto«, je prav, če se pomni, da to »lepa beseda najde«.

Frančev.

B. ČASOPISNI VPOGLED.

»Slovenski učitelj« v XXVIII. letu.

»Slovenski učitelj«, ki je bil 27 let glasilo »Slomškove zveze«, tedaj v prvi vrsti stanovsko-organ, glasilo, poleg tega pa tudi glasnik pedagog. idej na strogo kat.-krščanskem stališču, je po likvidaciji »Slomškove zveze« s tem svojim letnikom postal glasilo novoustanovljene vzgojeslovne »Slomškove družbe«, ki zastopa idejno isto omejeno stališče.

V prvem zvezku XXVIII. letn., ki obsega 1.—3. števil., se nam predstavlja »Slov. učitelj« kot »pedagoška revija in glasilo Slomškove družbe«, kar za danes samo registriramo; o listu pa bomo poročali, kakor smo to storili, ko je bil še glasilo »Slomškove zveze«, kadar bomo po razvoju v njem mogli dobiti točnejši vpogled vanj in v njegovo smer. —č.

C. TO IN ONO.

Ana Lebar:

Poročilo o zdravstveno-vzgojnih prireditvah v Münchnu v dneh 30. julija do 4. avgusta 1926.

(Dalje.)

B. III. kongres za zdravstveno vzgojo 2., 3. in 4. avgusta.

Vse odtedaj, ko je misel zdravstvene vzgoje prešla iz skromnih vrst pomožnošolskega učiteljstva tudi v vrste znanstvenikov: zdravnikov, psihiatrov, pravnikov, znanstvenih raziskovalcev na univerzah in univerzitetnih profesorjev samih, vse odlej se je kazala nujna potreba po organiziranem delu v tem smislu. Oprti na ta dejstva so monakovski in dunajski znanstveniki ustanovili leta 1922. ob priliki I. kongresa za zdravstveno vzgojo tudi društvo: »Gesellschaft für Heilpädagogik«, »Forschungsinstitution und Kongress für Heilpädagogik«; to dvoje je bistvo in vsebina, ki jo obsežajo pravila tega društva. — V tej smeri je društvo, ki sestoji v

svojem članstvu iz zdravnikov, psihiatrov, psihologov, duhovščine, učiteljstva, pravnikov, uradništva in osebja skrbstvenih zavodov, korporacij in organizacij, tudi udeleževalo svoj program doslej in ga hoče v isti smeri tudi nadaljevati. — Poleg rednega članstva ima društvo tudi številno sotrudištvo in celo vrsto znanstvenih sodelavcev v drugih državah. — Društveno glasilo je »Zeitschrift für Kinderforschung«.

Po vsakem kongresu izide poročilo, ki vsebuje vsa predavanja, da je to prav za prav znanstvena knjiga zase, ki kaže, da je I. kongres obdelal snovi zdravstvene vzgoje pač v podrobnosti, vendar ne v velikih potezah znanosti. Pokazal je, kako potrebno je zaupno smotreno, skupno delo v korist zdravstvenemu vzgojeslovju. Četudi v znanstvenem oziru ni podal nikakih novih smernic, vendar so se udeleženci razšli z zavestjo, da jih je zvezalo in trajno priklenilo isto zanimanje na skupno delo.

II. kongres 29. VII. do 1. VIII. 1924. je storil v tem oziru že korak naprej. Zbral je vse zastopnike raznih zdravstveno-vzgojnih naprav, zastopnike medicinske, psihološke in pravne vede, jih obvestil o najnovejšem stanju znanstvenega raziskovanja in jih seznanil s splošnim napredkom na zdravstveno vzgojnem polju. Udeleženci, bilo jih je nad 650 so se razšli v apostolskem duhu delat za bedne otroke, kongres pa je dal pobudo za nadaljnje delo v dosedanjih smeri ter že za prihodnji kongres v letu 1926.

III. kongres za zdravstveno vzgojeslovje je zboroval v dneh 2., 3. in 4. VIII. 1926. zopet v Münchnu, ki je s svojimi 31 predavanji do dobra pokazal, kaj se je v razdobju dveh let storilo znanstveno, teoretično in praktično na polju zdravstvenega vzgojeslovja.

Celotno zborovanje in vsa predavanja so se vršila v Auditorium maximum na univerzi. Zastopniki skoroda celega sveta, nad 700 po številu so zdržema in z največjim zanimanjem sledili programu. Poleg udeležencev iz Nemčije — zastopanih je bilo 90 mest — so bili tudi še: iz Avstrije, Švice, Ogrske, Švedske, Poljske, Rusije, Grške, Amerike, Rumunske, Čehoslovaške in Jugoslavije. — Koliko je zanimanje za to panogo vzgojeslovja, kaže dejstvo, da je bilo na kongresu in je na njem predavalo 17 vseučiliških profesorjev, nadalje 3 konzuli, 42 zdravnikov in psihiatrov, 30 šolskih svetnikov, 7 poslancev, 8 vladnih svetnikov, 6 sodnikov, 37 katehetov, 27 svetnih in redovnih duhovnikov, 17 zastopnikov raznih društev, 28 nastavlencev (nastavljenk) raznih monakovskih dobrodelnih društev itd. Umevno, da je bilo izmed vseh najčastnejše

zastopano učiteljstvo, ki deluje na šolah in zavodih z zdravstveno vzgojo in oskrbo.

Kongres je otvoril prvi predsednik društva za zdravstveno vzgojeslovje Egenberger — München, ki je pozdravil številne zastopnike državnih in deželnih uradov, raznih ministrstev, vlad in mest, domačih in inozemskih. Po formalnih odgovorih se je prešlo na bogati program predavanj.

I. Predavanje po programu prof. dr. G. Deuchlerja — Hamburg je zaradi njegove odsotnosti odpadlo; pač pa izide v poročilu III. kongresa pod naslovom: »Pota in cilji zdravstvenega vzgojeslovja«. — II. Tako je predaval kot prvi univ. prof. jezuit p. J. Lindworsky iz Kölna. Znani psiholog, v prvih vrstah nemških znanstvenikov, ki je pred dvema letoma izdal znamenito knjigo: »Der Wille, seine Erscheinung und seine Beherrschung«, »Umriss-Skizze zur theoretischen Psychologie«, je obdelal temo »Vodilnost duševnosti«. V široko razprtem pregledu je pokazal, kako kljub mnogostranski odvisnosti našega zavestnega življenja od telesnosti verdar s pravico lahko trdimo o vodilnosti duševnosti. Človeška duša obvlada vso telesnost, telo s svojimi zmognostmi stori le to, kar mu vелеva duša. — V celotni temi je bilo brez števila važnih momentov, mimo katerih zdravstveni pedagog ne more. Saj se vsi njegovi bodisi vnanji ali notranji, vzgojni ali poučni vplivi v prvi vrsti obračar na duševnost. — III. Dr. Teodor Heller — Wien Grinzing, ravnatelj zavoda za slaboumne otroke (in odrasle), znan po svoji knjigi »Grundriss der Heilpädagogik«, je govoril o temi »Razmerje zdravstvenega vzgojeslovja do višjih šol« in izvajal približno: Višje šole so pričele računati s podatki in izsledki moderne psihologije. Porabljajo inteligenčne preizkušnje pri sprejemu učencev in pri izbiranju učencev sploh. Pa tudi sicer je opaziti vplive preizkušene mladinske psihologije. V vzgojnem oziru je značilno za sedanjo dobo, da so stremjenja ne samo za pouk, nego in zlasti za vzgojo mladine vedno vidnejša. Doba od sprejema v tako šolo pa do zrelosti obsega pač tudi dobo pubertete, ko so razne nepravilnosti prav za prav pravilo. Po pravici to dobo mnogi imenujejo »normalno abnormalnost«. V tej dobi navadno vsa sredstva normalne psihologije z ozirom na vzgojo popolno odpovedo. Zdravstveno vzgojna sredstva so potrebna in že tudi za razumevanje teh posebnosti je znanje zdravstvenega vzgojeslovja nujno potrebno. To zahtevo je utemeljevati tudi s tem, ker mora biti učitelj na višjih šolah več zlasti onim slučajem, ki jih imenujemo psihopate.

Ti slučajji stoje med duševnim zdravjem in boleznijo. Psihopatje, ki imajo časih nadpovprečno inteligenco, morajo ob pravilnem ravnanju priti do lepega mesta v življenju, dočim jih nepravilno ravnanje dočela upropasti. Tudi učiteljstvu višjih šol potrebno zdravstveno-vzgojno znanje naj se pridobi na pedagoških seminarjih in v tozadevnih tečajih. — IV. Nadalje je poročal univ. prof. Peters — Jena »Pedagoško psihološko presojanje pomožnošolskih otrok«. To delo pomaga, da spoznamo potrebo in možnost pomožnošolskega pouka v poedinih slučajih, pomaga pa tudi ugotoviti in primerno urediti vzgojni in učni načrt in sploh vse delo v pomožni šoli. Važen faktor je tudi pri določanju socialne in poklicne zmožnosti pomožnošolskih gojencev ob koncu šolske dobe. Ni pa to le inteligenčna preizkušnja ob vstopu v šolo, nego temeljito opazovanje ves čas učne dobe in verno slikanje slike telesnega in duševnega razvoja, kakor ga uprav pospešuje načrtno delo pomožne šole. Zelo lepo je govoril o vzgojiteljevem naravnem daru opazovanja. Tu ne pride posamezna psihična lastnost do upoštevanja, glavno je dinamično sozvočje celotne duševnosti. Vsestransko opazovanje opredeli kakor sledi: 1. kako se javlja duševnost, ko je navezana na situacijo; 2. kakšen je delovni razvoj duševnosti po takih vnanjih vplivih; 3. kakšna je potem determinacija otroškega duševnega življenja. V ta namen si za svoja opazovanja učitelj začrta pot svojemu delu, n. pr. a) otrokova zmožnost za opazovanje, b) za vršitev dela, c) za izražanje, č) za učenje. — Glede metod za inteligenčno preizkušnjo se izraža, da so vse dobre, a za pomožno šolo nobena dovršena, ker se nobena ne ozira na celotno otrokovo osebnost, nego izsiljuje nekako iz vnanjih rezultatov sklepanje na psihični inventar. Zdravstveno vzgojeslovje ni sistem, nego naloga in mora tudi naloga ostati. — V. Zelo na mestu in nekaka logična zahteva prejšnjega je bilo naslednje poročilo nestorja monakovskega pomožnošolskega učiteljstva, Ruperta Egenbergerja »Izobraževalna zmožnost abnormalnih otrok«. V svojih izvajanjih je obrazložil vse fizične in psihične ovire pri pouku, ki so pa obenem in uprav vzrok, da se morajo ti otroci izobraževati drugače, kakor se izobražujejo drugi. Zlasti aktualne so bile njegove ugotovitve glede skoroda edine ovire, da pomožna šola ne doseže takih uspehov, kakor bi jih morala, in ta je, ker osnovna šola toliko časa zadržuje otroke pri svojem pouku kljub temu, da spozna nezmožnost

otrok in tudi lastno nezmožnost za uspešen pouk v tej smeri. Edino agitacijsko sredstvo v prilog pomožne šole bi bilo, ako pomožnošolsko učiteljstvo venomer poudarja, da pomožna šola reši osnovno šolo vseh slabičev. — VI. Iz tega poročila se je logično razvilo predavanje sanit. svetn. dr. Schnitzerja iz Kückemühlerjevih zavodov v Stettinu. Ugotovil je, da se uprav v sedanjem času vnovič razmahu pomožnega šolstva stavijo ovire, ki se ne dajo utemeljiti s potrebami sodobnih zahtev, niti jih ni povzročila gospodarska beda Nemčije. Je to nerazumevanje položaja pomožnega šolstva in oskrbe telesnih in duševnih slabičev z ene strani, z druge pa premalo zanimanje za načrtno delo pri povzdigi narodnega blagostanja in njegove kulture. Ni vseeno, če narod žrtvuje ogromne vsote v obliki davkov in taks za vzdrževanje kaznilnic, bolnišnic, hiralnic, ali pa, če iz istih virov vzdržuje šole in zavode, ki s svojimi uspehi svedočijo za telesno in duševno ter moralno povzdigo onih, ki so brez strokovne vzgoje nekako predistirani, da presede najboljši del svojega življenja v temnici. Gospodarska stran narodovega blagostanja govori dovolj glasno v prilog pomožnemu šolstvu in skrbstvenim zavodom. Toda oviram, ki so na poti razmahu pomožnega šolstva, pride lahko državna zakonodajna oblast v okom s sprejetjem takega zakona, ki zagotavlja vsakemu državljanu izobrazbo, primerno izobrazbo po njegovih zmožnostih in njegovem razvoju primerno, na drugi strani zakonito ustanavljanje specialnih šol in v tretji vrsti zakonito šolsko obveznost za vse, ki potrebujejo specialnega pouka. S takim šolskim zakonom je tudi principu »izbiranja« učenecv (Schülerauslese) zagotovljena bodočnost. Ako namreč izbor nadarjenih zavzema v nemškem šolstvu vedno večji razmah, je prav tako logična in nujna potreba, da se izberejo tudi taki pod povprečno nadarjenostjo, ki so normalnemu šolstvu pač večja ovira, kakor pa oni nad povprečno nadarjenostjo.

Popoldne je bilo skupno zborovanje družbe za zdravstveno vzgojeslovje in družbe za zdravstveno govorno- in glasoznanstvo. Saj se stikajo interesi obeh v tako mnogih točkah. Tu je VII. Tajni svetnik Moillier — München na številnih svetlobnih slikah pokazal konstrukcijo sprednje trebušne prepone, ki more radi posebnega sestava mišičevja prav različno delovati. Slike so kaj nazorno pokazale kolike važnosti je to delovanje pri tvoritvi glasov, torej pri govoru. — VIII. Univ. prof. dr. Isserlin, šef-zdravnik Heckove ustanove za na mo-

žganih poškodovane je podal zanimiv pregled najnovejših izsledkov iz afazije, s posebnim ozirom na afazijo in inteligenco. Kako tesno je to dvoje v zvezi, kažejo njegove dobesedne trditve »Es gibt nur eine Aphasie und die ist in der Intelligenzstörung« in »Es gibt keine sensorische Aphasie ohne Intelligenzdefekt«. — IX. Glavni učitelj Ettmayr — München je obravnaval vzporedne pojave v razvoju govora in risanja v zgodnji mladosti. Otrok v začetku svojega govornega razvoja za mnoge predmete rabi isto označbo (n. pr. vsi moški so ata). Ti pojavi so čisto normalni in jih zasledimo pri vseh jezikih. Prav tako je tudi pri prvem risanju, ki je izrazilno sredstvo: da razne vzporedne nariše z isto obliko. Iz svetlobnih slik, s katerimi je pojasnjeval svoja izvajanja, je bilo razvidno, da je oko primitivnega t. j. otroka obrnjeno samo na funkcionalno in motorno stran, dočim so vsi drugi momenti v ozadju. — X. Univ. prof. dr. Nadoleczny — München je poročal o sluhonemosti (Hörstummheit), s katero označbo so doslej poimenovali najrazličnejše obolelosti govora. Pravilno je to akustična nevezbuzenost za govorne glasove: sluh je sicer zdrav, toda slišno središče ne sprejema zvočnih vtisov. S tem je notranjost prikrajšana za mnoge pobude, ki nastanejo potom zvočnih vtisov; kaj čuda, če pri sluhonemem nastopajo tudi motnje v opazovanju, poslušanju, pazljivosti itd. — XI. Dr. Bachman — München je poročal o preiskavah kongenitalne slepote za pisane oziroma tiskane besede. Na oddelku za govorne in glasovne motnje univerzitetne ušesne klinike v Münchenu je preiskoval in opazoval desetero otrok. Po njegovih izvajanjih je prirojena slabost za čitanje asocijativna motnja poleg podnormalne inteligence. — XII. Direktor dr. Schnell — Budapest je pokazal podatke primerjajočega raziskovanja pri razvoju čitalne zmožnosti pri normalnih, nepolnočutnih in debilnih na krasnih tabelah. Preiskal in preizkusil je 50 7—14 letnih polnočutnih normalnih, 50 9—19 letnih glede inteligence normalnih slepih, 50 10—17 letnih gluhonemih in 50 8 do 15 letnih debilnih. Preizkušnje so se vršile s posamezniki po 5 minut. Merodajno je bilo število prečitanih črk in nastalih pomot. Krive na tabelah so variirale zdaj v prilog temu, zdaj onemu, iz te ali one skupine. (Za nas, ki se s takimi preiskavami ne bavimo, je bila stvar zelo zanimiva; sicer pa je namenjena le znanstvenim svrham in za otroke nima najmanjše praktične

vrednosti.) — XIII. J. Hoffman — München je poročal o uspehih svojih tachistoskopskih čitalnih poizkusov na ljudskošolskih učencih vseh stopenj, starosti in obojega spola. Čitalna spretnost se razvija tako, da najprej hitro, potem počasi narašča. Čitalna spretnost med dečki in deklicami variira; vendar je čitalna zmožnost pri obojih enakovredna.

Drugi dan kongresa je kot prvi podal izsledke svojega obsežnega raziskovalnega dela XIV. o računski zmožnosti in sposobnosti pri duševno in čutno defektnih dr. Raunschburg — Budapest. Primerjajoče je preiskoval odvisnost in tempo razvoja števil, pojmovanje, hitrost in točnost računske spretnosti in računskega razumevanja. — Pri normalnih otrocih so — odvisno od vplivov okolice — s 7. letom dani vsi pogoji za razvoj številnih pojmov, celo tudi že pojmi najmanj do 5. V teku dveh prvih šolskih let se razvije ob roki računskega pouka elementarna računska spretnost in doseže v dobi 10.—12. leta celotni razvoj. Računsko razumevanje in mišljenje, ki se opira na naraščajočo računsko spretnost, se sicer kmalu razvija, vendar doseže šele ob zrelosti svojo aktivno moč. — XV. Učitelj gluhonemih Oberhauser — München je poročal o raziskovanju tvoritve številčnih pojmov pri gluhonemih. Podal je nastopne izsledke: 6—8 letni gluhoneml, brez šolskega pouka ima številčne pojme v obsegu pazljivosti, t. j. 1—4. Na tej stopnji obstane, ker mu manjka števnih besed, ker skupinsko shvačanje ima pri 4 svojo mejo. Preko tega potrebuje štetja kot akt. S pomočjo prstov uvršča, a še ne šteje 6—8 letni gluhoneml predmete. S tem dobi več ali manj jasno predstavo množine, a še ne številčnega pojma. Ko je vrsta števnih besed artikulirana, jo je treba na vrstj predmetov asociirati. Ta asocijacija pa je zelo težavna. Posamezna števna beseda je le nekak pridevek k vrstnemu členu, ki ga ima v dejanskem spominu. Bistvo številčnega pojma, združenje več vrstnih členov v operacijsko enoto, sloni na zmožnosti abstrakcije, kar se pa šele pozno doseže. Ker gluhoneml nima smisla za ritem, ritem pa je podlaga štetju, zato gluhoneml tako pozno prične šteti. Funkcionalno število pri multipliciranju gluhoneml težko in pozno doume, slaboumni sploh ne. Pouk gluhonemih mora obrabati posebno pažnjo razvoju številčnega procesa. — XVI. Prof. v. Düring — Frankfurt je govoril o histeriji in nevrasteniji kot boleznih in ovirah vzgoje. Izvajal je: a) Lastnosti niso dedne, pač pa nastave zanje.

b) Nastave so nadalje, razen v slučajih posebne obremenjenosti manj odločujoče za osebnost človekovo, kakor pa milje, predvsem pa vzgoja. c) Človekov tip določijo nastave (po Sprangerju). č) V vsakem zdravem otroku se pokažejo štiri lastnosti, ki tvorijo enoto, spopolnujoč se na vse strani. Te so: možnost sprejemati vplive, odkritost, fantazija in egocentrizem. d) Iz njih nastanejo potom normalnega razvoja: lastna sodba, možnost koncentracije, kritično t. j. presojevalno mišljenje in altruizem. e) Slaba vzgoja je kriva, da iz teh temeljnih lastnosti nastanejo glavni pojavi histerije in nevrastenije. — XVII. predavanje Stern — Giessen »Naloge zdravstvene vzgoje pri tuberkuloznih otrocih« je zaradi nenavzočnosti predavatelja odpadlo. Pravtako tudi poročilo XVIII. dr. Lazarja — Wien »Pomen telesnih simptomov v zdravstvenem vzgojeslovju«. — XIX. Sledilo je predavanje dr. Wieserja, vladnega svetnika — Wien, ki je v številnih svetlobnih slikah pokazal celo vrsto bolnih otrok pred in po večmesečnem röntgeniziranju centralnega živčevja in raznih endokrinih žlez. Presenetljive so bile zlasti somatične izpremembe po vplivu röntgenovih žarkov pri ohromelosti na eni strani. Dočim je slika pred obsenčenjem kazala vse značilne pojave enostranske ohromelosti n. pr. sključen obraz, nerabna roka in noga, spachen drzanje, slinjenje iz ustnega kota iste strani itd., je bil celoten izraz po obsenčenju tako lep, tako normalen, da je zavladovalo v dvorani splošno začudenje. — XX. Dr. W. Jaensch — Berlin, Frankfurt je govoril o temi »Empirične in teoretične ugotovitve pojmov arhikapilarnega stanja«. Že na prejšnjem kongresu sta dr. Jaensch in njegov sodelavec dr. Wittneben v zavodu Hephata Freysa podala prvotne izsledke v kožnih kapilarijah. Ker sta raziskovala uprav v zavodu Hephata, kjer je bivališče neozdravljivo in trajno slaboumni in našla pri teh pacientih krvna telesca v prav posebni obliki, sta postavila svoja raziskovanja na posebno bazo ter ugotovila posebne vrste slaboumja, ki se pojavlja baš v abnormalnih oblikah krvnih telesc. Sklepala sta z učinka na vzrok in uvedla pri teh pacientih posebne vrste zdravljenje z jodovimi preparati, osobito z lipatronom. — Poizkusi so pokazali ugodne učinke: pacientom se je obrnilo na bolje. Na vse stopnje slaboumja, ki so bili arhikapilarnega značaja je ta terapija ugodno vplivala.

Popoldne drugega dne je bilo zborovanje članov družbe za zdravstveno vzgojeslovje.

Tretji dan kongresa je bil v prvi vrsti posvečen skrbstveni vzgoji.

XXII. Prof. dr. Gregor — Flehlingen je obravnaval »Problem nevzgojljivih«; v prvi vrsti je opredelil pojma »težkovzgojliv« in »nevzgojliv«. Nato je označil skrbstveno vzgojne zavode kot zbirališče mladcev te vrste. Podal je kratek pregled značilnosti, ki so bistveni znaki težkovzgojljivih. Kriterij težkovzgojljivih: dom, šola, javnost odpovedo; zato je zavod torišče njihove vzgoje. Mladci, katerih težkovzgojlivost povzročajo duševni defekti, se uvrste v posebne oddelke, psihično zdravi zopet skupaj in psihopatje zaradi svojih posebnosti zopet skupaj. Vzgojne metode vseh treh oddelkov morajo odgovarjati najvišjim pedagoškim zahtevam. Jasno je govornik začrtal pot, ki jo hodijo mladci po izstopu iz zavoda. Niso sami v življenju; obdani od ljubeče skrbi svojih vzgojiteljev, vstopijo v življenje, s trdno oporo: religijo in zavestjo svoje dolžnosti kot člani človeške družbe. — XXIII. Gospa Revesz, učiteljica zavoda v Budimpešti je opredelila težkovzgojljive otroke s psihiatriškega in zdravstvenovzgojnega vidika po Kretschmerjevih tipih. (Gola teorija.) — XXIV. Sanitet. svetnik dr. Lückenrath — Enskirchen je govoril o zdravstveni vzgoji kriminalnih. Ta vzgoja pa jim mora nuditi več kot dosedanja vzgoja. Pri vsem vzgojnem delu na teh izglabljenih je treba zbu-
jati zaupanje, varovati osebno čast, gledati na disciplino in red, gojiti veselje za delo, navajati jih k pravilni porabi osebne svobode in kar najmanj rabiti kazni. Največje važnosti je resničen uspeh take skrbstvene vzgoje. — XXV. Sodni svetnik Krall — Karlsruhe je obravnaval vzgojo in kazen kot sestavni del mladinoskrbstvenega in sodnega zakona. — Kazen je le tedaj umestna, če je smotrna in potrebna zato, da družbi sovražnega pripelje k nji nazaj. Biti pa mora vzgojno sredstvo. Ves čas, ki ga prebije mladi kaznjeneec sam, t. j. ko mu je odvzeta osebna svoboda, bodi izpolnjen s primerno vzgojo. Ne moralizujoče govoričenje, nego vzgoja, ki je zmožna v njem buditi osebno zavest, osebno čast in človeško dostojanstvo, čut dolžnosti do socialne skupnosti, čut odgovornosti napram Najvišjemu, to vse napravi iz kaznjencega poštenega človeka.

XXVI. Dr. L. Szondi, asistent na polikliniki v Budimpešti pa je v poročilu podal nove izsledke na polju terapije slaboumnih. V svoji resoluciji zahteva na vseh zdravstveno vzgojnih šolah sobo za zdravnika, ki vodi enakomerno zdravljenje gojencev po vsakdanjem urniku. — XXVII. Z zdravstveno vzgojnega oddelka otroške klinike na Dunaju je poročala skrbstvena sestra Zak o načinu otroškega opazovanja, ki je tam v rabi; nikakih stalnih ali izbranih metod v tem oziru, nego le trajno nadzorstvo v obliki opazovanja pri vseh prilikah otroškega življenja. — XXVIII. Dr. Fritz Rössel, pomožnošolski učitelj iz Hamburga (pisatelj knjige »Das Hilfsschulkind«, »Psychologie des schriftlichen Gedankenausdruckes in der Hilfsschule«), ki z dr. Deuchlerjem pravkar ustanavlja na univerzi Hamburg prvo stolico zdravstvene pedagogike, je poročal o psihologiji pomoči. — XXIX. Rektor Gürtler — Chemnitz, znani metodik (knjiga »Triebgemäßer Erlebnisunterricht«), je na široko in globoko govoril o prvotni zavesti, njeni strukturi, raziskovanju in njeni važnosti pri vzgoji abnormalnih, kar je pojasnjeval na slikah, enostavnih a čudovito nazornih, ki jih uporablja pri svojem pouku. Kot psihološko razglabljanje zasluži to delo večje paznosti in jo kaže obravnavati v posebnem poročilu. — XXX. Prof. Ruttmann — Schwabach je govoril o zdravstveno vzgojni teoriji. Povdarjal je novodobna priznanja zdravstvenega delovanja, posebno še pomen izobrazbe in strukture metod v zdravstveni vzgoji. Kulturni smisel zdravstvenega vzgojeslovja ne leži le v ideji človečanstva, nego zlasti v razbremenitvi kulture s tem, da se ustvarja specialna kultura v mejah, ki so jim slabšči dorastli, dalje v pospeševanju pedagogike s točnejšim in podrobnejšim delom v metodi in didaktiki spleh in končno v vprašanih pomoči in oskrbi, ki služita ljudskemu blagostanju. — XXXI. Učitelj Veltusen — Freysa je končno pokazal aparat za objektivno preizkušnjo čutov slaboumnih otrok, katerega uspeh je vse presenetil; izključuje namreč vsako potvaro.

S tem je bil izčrpan dnevni red kongresa, ki ga je zaključil njegov častni predsednik dr. Heller — Wien, z ugotovitvijo, da je zdravstveno vzgojeslovje postalo znanost.

Prihodnji IV. kongres se vrši l. 1927. na Dunaju.

Svetovna pedagoška konferenca v Locarnu. Mednarodni krožek za obnovo vzgoje (The New Education Fellowship), ki je priredil l. 1925. svojo III. konferenco v Heidelbergu, jo priredi letos v dneh 3.—15. avgusta v Locarnu. Vodilni tema: Smisel svobode v vzgoji. Prijavljene so kot govorniki številne osebnosti svetovnega slovesa, kakor: A. Adler, P. Bovet, O. Decroly, B. Ensor, A. Ferriere, M. Johnson, G. Lombardo-Radice, W. Paulsen, G. Pizzigoni, E. Rotten, C. Washburne, K. Wilker, L. W. Wilson. Konferenca bo torej nedvomno plodovita, osobito za one, ki so se količkaj podrobneje bavili s pedagoškimi vprašanji. Princip svobode postaja centralna točka v vzgoji, le da si v Evropi vsled vpliva tradicije ali vsled površnega razumevanja težko krči pot. V amerškem šolstvu je že od vsega začetka nesporen predpogoj. Posebno vrednost bodo imela torej poročila ameriških pedagogov, ki bodo zastopani jako številno.

Razen omenjene glavne teme se bo v ožjih krožkih razpravljalo tudi o drugih aktualnih vprašanih, kakor: koedukacija v praksi, uporni otroci, individualiziranje pri pouku, zgodovinski pouk iz mednarodnega stališča, dojenček, šoli-odrasla mladina, inteligenčne preizkušnje, nasvetovanje poklica, nova pota umetnostne vzgoje. — Razprave se seveda ne omejujejo zgolj na osnovno šolo, temveč na celotno šolstvo. Razpravni jeziki so angleščina, francoščina in nemščina; razpravo podano v enem teh jezikov, prevedejo tudi na druga dva. Konferenci bo priključena razstava.

Divna okolica in tovariški duh, ki vlada na konferencah tega krožka, bodo napravili udeležbo na konferenci tudi prijetno.

Stroški:

Pripravljalni odbor je dosegel za udeležbo znižane cene v hotelih. V hotelih 1. razreda stane celotna oskrba za ves čas konference 7—13—3 funtov (ca. 2100 Din), v hotelih 2. razreda 6—9—9 funtov (ca. 1800 Din). Za »nepetične« pa bodo na učiteljsku priredili skupna prenočišča za ceno 2 frankov (ca. 22 Din) za noč, za hrano pa je preskrbljeno drugje, tudi znižano (ca. 60 Din dnevno, pač po apetitu). Radj velikih stroškov, ki jih povzroča konferenca, je nastavljena vpisnina za udeležence; ločili so pa pri tem države po valutah in so nastavili za države z nizko valuto — kamor spadamo tudi mi — 5 shillingov (ca. 70 Din). Vožnja III. razred brzovlaka Rakek—Locarno in nazaj ca. 600 Din, italijanski prehodni vizum 15 Din, švicarski vizum 65 Din. Skupni stroški se lahko računajo torej najmanj na okroglo 2000 Din.

Prijava.

Kdor se želi udeležiti konference, se mora prijaviti najpozneje do konca maja, toda čimprej, tem bolje. Navesti mora svoj naslov, kakšno stanovanje želi, ter obenem vpslati vpisnino. Vse to na naslov: Miss Clare Soper, New Education Fellowship, 11 Tavistock Square, London W. C. 1, England. (Prijava lahko tudi v nemščini ali francoščini.)

Če kdo želi še podrobnejših informacij, naj se blagovoli obrniti na Pedagoško-did. krožek v Mariboru. A. Osterc.

DROBNE PEDAGOŠKE NOVICE.

Ford in »Šola za življenje«. Ford je danes največji in najbogatejši, a tudi najbolj demokratični industrijalec na svetu. Njegova last so številni rudniki, plavži, kamenolomi, predilnice, tkalnice, steklar- na, gozdovi in lesna podjetja in okolo 50 montažnih edinic raztresenih po vsem svetu. Razpolaga z lastnimi prevoznimi sredstvi, ima lastne bolnice in v mestu Detroit-u 4 šole, ki so po sodbi merodajnih amer. pedagogov najmodernejšega ustroja, če smemo tako imenovati realizacijo starih pedagoških principov. Te šole delajo popolnoma v smislu Pestalozzija. So v najožji zvezi z življenjem. Vse znanje si pridobe učenci samostojno s praktičnim udeleževanjem. V Amerjki se sploh niso dosti bavili z golo pedagoško in psihološko teorijo. Življenje samo je dalo moderni šoli temelj in smer- nice. Predvsem se omenjeni 4 zavodi ozirajo na zahteve, ki jih stavi na izstopiv- šega učenca praktično življenje, bodisi poklic v delavnicah ali na polju, bodisi v domači hiši. Razen malo neobhodno potreb- nega čitanja, pisanja in računanja se učenci navajajo priprosto in jasno razmišljati, soditi in sklepati, a vse iz prakse in za prakso v delavnicah.

Ford je bil prvi med veleindustrijalci, ki je spoznal psihično mehanizirajoči in uničujoči vpliv prevelike delitve dela; zato je prvi organiziral svoje tvornice in šole tako, da jih je podelil v množico majhnih ateljejev, v katerih se izdeluje le en sam ce- loten komad. Fordove šole-delavnice pa so tudi vzor pravega utilitarizma in demokra- cije: sodelovanje nad- in podrejenih. V vseh njegovih tovarnah se pozna ta skupni duh. Od njega ima koristi podjetnik sam, kakor tudi vsa masa nastavljenecv, ker radi in svobodno delajo v zavesti, da pomeni vsak napredek podjetja (najboljše in za najnižjo

ceno!) tudi povzdigo blagostanja vseh posameznikov. («Pour l'Ere Nouvelle» Février 1927.)

Moderna ponazorovalna in vzgojna sredstva (vzgojne igre). V vseh šolah in institutih, kjer so radikalno prevedli šolsko reformo v smislu samodelavnega pridobivanja znanja po učencih, so upeljali vzgojne igre, ki olajšajo in osigurajo učencem prehod od stvarnega do abstraktnega. Znano je, da je bil prvi Pestalozzi, ki je uporabljal pri računanju kocke, krogle in kamenčke v svrhu ponazorovanja. Dandanes pa že obstojajo cela industrijska podjetja, ki po navodilih priznanih pedagogov izdelujejo cele serije vzgojnih iger, ki naj otroka privedejo samostojnim potom do pojmovanja števila, ulomkov, rač. operacij, geom. oblik, površine in vsebine, barv, razsežnosti, razmerij itd. Dr. Ovide Decroly, profesor na univerzi v Bruxelles, ki je znan po svojih vzgoj. igrah za otroške vrtnice in duševno zaostalo deco vidi veliko vzgojno vrednost takih iger predvsem v tem, da 1. budijo spontano pozornost, 2. dovajajo do osebnega dela, 3. dajejo otroku možnost, da kontrolira(!) pravilnost svojega znanja in služi kot preizkusi in dokazi, 4. so vir veselja do udejstvovanja in tako vzdržujejo disciplino in 6. so praktična in sigurna podlaga za razvoj stvarnega in logičnega mišljenja. — V prospektu ženskevke fabrikacije vzgojnih iger A. S. E. N. (Au Service de l'Education Nouvelle: »V pomoč novi vzgoji«), ki izdeluje večji del igre za razvijanje matematične orijentacije (Jena éducatifs — Collection Discat) čitamo sledeče principe: 1. Igre »Discat« priskrbe otroku potrebne elemente, da more z lahkoto in uspehom samostojno graditi naprej. 2. Nudijo priložnost, da si otrok z lastnim udejstvovanjem pridobiva izkušnje in odkriva nove vrednote, dokler razum ni sposoben za abstrakcijo. 3. Navajajo otroka do razmišljanja, točnosti in kritičnosti, z eno besedo: disciplinirajo njegov um. — Vsaka serija iger ima (za vzgojitelja!) posebno brošuro z navodili za pravilno uporabo. —

Principi moderne vzgoje v Indiji. V prospektu »The modern school Delhi« čitamo sledeče izvrstne vzgojne principe: 1. Deci se mora nuditi dobra vzgoja v zdravem miljeju in v smislu novodobnih znanosti. 2. Otrok se mora osvoboditi nacionalnih in socialnih predsodkov. 3. Vzgoja mora biti harmonična, telesna, razumska in moralna, a mora čuvati njih versko čustvo in prepričanje. 4. Gojence je treba upeljati v kolikor možno umetniški

milje in dati se jim mora možnost, da se razvije njih estetski čut. — Šola mora storiti vse, kar je mogoče, da pomaga vsakemu otroku do kolikor možno popolnega razvoja njegovih prirojenih sposobnosti in naravnih spretnosti. Otrok mora postati koristen član občestva, v katerem živi. Ko se gojenec bliža koncu svojih študij, mora imeti mnogo prilike, da spoznava svoje zmožnosti in posebne spretnosti, mora se odločiti sam(!) za svoj poklic, pripraviti se nanj in stopiti v življenje s trdnim sklepom, da hoče doseči uspehe v poklicu, ki si ga je izbral. («Pour l'Ere Nouvelle». Novembre 1926.)

Reformatorka ženske telesne vzgoje. Vzgojna reforma se polagoma uveljavlja tudi na polju ženske telovadbe. Glavna zastopnica te reforme je skandinavska učiteljica Elli Björkstén. Prepričala se je, da dosedanja švedska telovadba ozir. gimnastika ne ustreza več modernim vzgojnim načelom, ker ji manjka življenja, ker preveč mehanizira človeka, kratko, ker ne sloni na načelu, da bodi gimnastika, zlasti ženska, hotni zunanji izraz notranje lepote, notranjega veselja, ki ustvarja in osvobaja. Elli Björkstén je prvobornateljica za t. zv. dinamično (ambulatorno: več premikanja!) gimnastiko v nasprotju s staro statično. Tudi povelja niso nič stalnega, temveč se ravna po vaji, ki jo je izvajati.

V Švici je njena pobornica Ketty Jentzer, ki je priredila decembra 1926 v »Internacional. biroju za novo vzgojo« v Ženevi konferenco v reformi ženskega telov. sistema. («Pour l'Ere Nouvelle», Mars 1927.)

FILOZOFSKI SLOVAR.

(Sestavlja dr. Fr. Derganc.)

(Dalje.)

Kakor ima vsaka smotrna dejavnost svoj predmet, tako je tudi vsa naša spoznavnost naperjena na objektivno istino (dejstviteljnost, Ding an sich), na svet realnih, od človeške zavesti neodvisnih stvari in njih realnih medsebojnih odnošajev (stvarnih stanov). Teorija resnice izsleduje pravilno spoznavno dejavnost, pravilno soglasje predstav z objektivno istino stvari in njih odnošajev, pri čemer jo vodita dva glavna nagona, teoretična vedoželjnost (radovednost) in praktični, bijološki interes. To pravilno dejavnost imenuje verizem z drugo besedo razum (intelekt), pravilnemu soglasju z istino pravi resnica. Razumno spoznavanje išče razumnega soglasja; kar je razumno, je resnično. Intelekt je sintetična dopolnitev emocije, slepa emocija iz-

pregleda in dobi oči razuma. Razvojni sintezi se pridružuje sintetična intuicija, sposobnost istočasnega, vseobsežnega pregleda stvari in njih odnošajev, analitična intuicija se omejuje in osredotočuje na posameznosti. Verizem vidi s sintetično intuicijo svoj izvor v tekočem, kipečem življenju, spoznavajočemu bitju je življenje prvi in najbližji del vesoljne istine. Zato pa se obrača njegova spoznavna dejavnost logično najprej na življenje. Verizem je tudi vivizem, filozofija življenja, po geslu: iz življenja za življenje. S tem pravilnim izborom predmeta iz vesoljstva istine se približuje in ustreza teorija resnice najbolj interesom sodobnega, trpečega človeštva. Verizem opazuje in izsleduje torej v prvi vrsti vir trpljenja, sodobno nepravilno osebno in socialno življenje, nepravilnost teoretičnega in praktičnega življenja. S pravilnim izborom predmeta si je izbral verizem tudi pravilno središče spoznavne dejavnosti. Abstraktna, svetobežna teorija resnice se je vrnila iz tujih, takorekoč indiferentnih sfer ter se naselila v domu rodnega izvora, v domu svoje matere, da ji pomore iz nadlog življenja. Ako naj išče razum soglasja z istino, s svetom realnih stvari in njih realnih odnošajev, je logično in nujno, da se najprej orjentira v tistem svetu, ki je zanj najrealnejši, iz katerega izhaja, čigar deli so tudi njegovi nositelji, čigar prospeh pospešuje tudi njegovo spoznavno dejavnost. Doselejšnji intelekt je nalikoval tistemu nespametnemu gospodarju, ki je posvetil vso svojo skrb brezpomembnim stvarim oddaljene, tuje okolice, a je zanemaril lastno gospodarstvo in družino. Razumemo nagib filozofov, ki so se v previdnem egoizmu ogibali konfliktov na nevarnem praktičnem torišču ter bežali v daljavo, v tui svet indiferentnih stvari; na drugi strani pa tudi razumemo, zakaj je ljudstvo obrnilo hrbet tej nepraktični, oprezajoči znanosti in filozofiji. A filozof je sin in služabnik ljudstva, zato mora žrtvovati sebe in svojo spoznavno dejavnost interesom, potrebam ljudstva in mu pokazati najprej resnico v lastnem življenju, potem šele resnico tujih svetov in časov.

Tako se je tudi naš verizem pri izboru spoznavnega predmeta naposled pravilno ustvil ob tistem predmetu, ki stoprav omogoči naše sotrudno spoznavanje in zajamči njegovo realno uspešnost, ob nadmočnem in solidarnem slovanstvu. V pravilni smeri nadaljuje svojo pot, ako vprašuje: kateri pa je tisti konkretni predmet v slovanstvu, ki nam ustvari potrebno nadmoč in solidarnost, aktivno in demokratično sozaveš? Kaj deluje in ustvarja v organski materiji človeka? Duša (pamet) in duh (razum). Ta-

koj se sproži drugo, še nujnejše vprašanje: ali pa ima slovanska duša tisto sestavo, tisto strukturo, ali vsebuje tiste bistvene sposobnosti, ki so v stanu izvršiti tako veliko delo? Nepopravno zmoči in nesrečo bi povzročili, ko bi si dali pri tem opazovanju in izsledovanju narekovati od najstev svojih intimnih želja. V življenju odločujejo realna dejstva in le najstva z realno močjo. Kje najdemo torej tista realna dejstva, ob katerih se nam utrne pravilno spoznanje slovanske duše? V slovanski kulturni in socialni zgodovini, v slovanski narodni psihologiji. Potrebna bi bila debela knjiga, morda celo več debelih zvezkov, da bi izčrpno podali analizo in razvrstitev prebogatega gradiva. Pičli prostor nam dovoljuje samo površen, bliskovit, intuitiven pregled. Začnimo s Čehi: oddaleč žarijo in pozdravljajo velika češka dejstva Hus, Komenský, Masaryk. Glasno kliče in budi med Poljaki mesijanizem. Zmagoslavno se usovršuje v Rusiji slavjanofilstvo in revolucija svetovne vojne. V historičnem spominu jugoslovanstva tlijo kakor iskre pod pepelom sledeča dejstva: žilavost in upornost slovenske verske svobode, ki se je par stoletij zmagovito upirala rimskemu nasilju germanskega porekla, vzplapolanje svobodne verske zavesti v reformaciji; apostolstvo sv. Cirila in Metoda, bogomilstvo, verskonravstvena prosveta sv. Save itd. V sintetični intuiciji se odražajo sledeča bistvena svojstva slovanske duše: 1. namestu teološke ekskluzivnosti sozavešna in univerzalna, svobodna in tolerantna religioznost; 2. iskateljstvo resnice, Slovan je rojen iskatelj resnice; 3. demokratizem kot nositelj splošne socialne pravičnosti; 4. namestu pasivne, perverzne in kontemplativne, po lastnem jazu razgrebajoče analize, namestu dialektične, s svojim bleskom omamljajoče in v otrplo pasivnost uklepajoče paradoksnosti — resni ideorealizem, idealizem dela in boja, ki je dosegel doslej najvišjo stopnjo v bratu Čehu. To je tudi pravilna formula slovanske duše, usoda zahteva, da uredi tudi mali slovenski narod svoje življenje po bistvu in potrebi te resnične psihobiološke formule.

Na prvem mestu nas opozarja dejstvo sozavešne in univerzalne, svobodne in tolerantne slovanske religioznosti, istočasno pa se po zakonu sobitnosti protislovij oglašaja kontrast iz materialističnega ozadja. Kdor je mnogo izkusil in trpel, kdor je pogledal človeški duši do dna, mu je ta sobitnost dobrote in zla pozitivno, čeprav iracionalno, vsakdanji logiki nepojmljivo dejstvo. Razumen človek stavi pri vseh podjetjih na prvo mesto proračuna gotov

negativen odstotek zlobe, vsako delo začne s profilaktično, obrambno pripravo. Zavarovan vsestransko proti zlobi, uspešno izvaja svoj načrt. Kljub evgeniki in napredku ostane vedno gotova manjšina zlobnih ljudi, nikoli ne zmanjka materijalistov, topih in brezčutnih za idealne vrednote, potrebno je samo, izločiti jih kakor kužne bacile iz občestva in napraviti neškodljive. Zato pa nikogar ne sme presenetiti cinični ugovor iz tabora istega materijalizma: religioznost, to se pravi klerikalizem! Ni mogoče na tem prostoru s potrebnim obširnimi dokazom ovreči nasprotujočega materijalista, približno samo nepobitno, splošno priznano dejstvo moderne znanosti in filozofije, da predočuje ta iz neizbežnega nasprotovanja vrženi ugovor kyintesenco človeške gluposti in zlobe. Samo en dokaz: vsi smo doživeli in vemo, kar potrjuje zgodovina po večkrat na isti strani, da je organizirani klerikalizem samo naslednik starega, nasilnega rimskega imperijalizma, da je svetovno organizirani klerikalizem največji nasprotnik prave svobodne in tolerantne religioznosti, da zlorablja in izkorišča klerikalizem duhovno orožje vere samo kot sredstvo za svoje svetovladne, politične in ekonomske namene. Iz tega spoznanja se je rodilo tudi historično nasprotstvo na tri stranke razcepljenega krščanstva, nasprotje med italijanskim, germanskim in slovanskim krščanstvom. Iz poslednjih dogodkov se zdi, da se pripravlja končna in odločilna sprava med italijanskim in slovanskim krščanstvom.

Na tem praktičnem, konkretnem primeru vidimo, kako potrebno in važno nalogo opravlja teorija resnice, iščočea spoznavnega soglasja najprej v tistem področju objektivne istine, katera nam gori takorekoč do lastne kože. Pa še drugo, enako pomembno in praktično porabnost nam odkriva naš verizem, čigar jedro tvori princip napredka, princip razvojne, rastoče in napredujoče resnice. Razvoj ima dve smeri, napredujočo in nazadujočo. V dejavnosti spoznavanja se udejstvuje napredujoča tendenca, o čemer nazorno in prepričevalno govori napredek modernega prirodoslovja in tehnike. A vsaka filozofija, ki proglašča princip napredka za svoje bistvo, vsebuje nujno tudi ideologijo napredne miselnosti, naprednosti (progresizma), smatrajoče religioznost, sozavesno religiozno emocijo za vir in temelj vsega življenja. Z dosledno nujnostjo ugotavlja logika, da je verizem filozofija naprednega, resničnega in svobodoljubnega človeka, da je verizem filozofija naprednosti. Sistem verizma se odlikuje od podobnih sistemov po dveh vrtilinah: 1. da ni v ničemer plod in-

dividualne samoljubnosti in domišljavosti, ampak avtomatično in sotrudno iz kulturne zgodovine vznikla organična sinteza; 2. da je zaključen in dosleden sistem, obsegajoč znanost in metafiziko, odgovarjajoč potrebam abstraktnega razuma in ljudske pameti. Razen logične razvidnosti nudi zanj najboljši dokaz praktični kriterij uspešnosti. Ako je verizem resnični izraz objektivne istine, se mora naprednjaku obnesti kot uspešno teoretično in praktično orodje in orožje, služiti mu mora z istim uspehom v vseh teoretičnih in praktičnih odnošajih življenja.

V soglasju z ljudskim razumom uči verizem, da je bival in se izpreminjal že pred razvojem prvega človeka in prve spoznavajoče zavesti svet realnih predmetov, da biva in se izpreminja ta objektivni svet še dalje in neodvisno od spoznavajočega subjekta, da bode bival in se izpreminjal tudi potem, ko izgine zadnji spoznavajoči in misleči človek z zemске površine. Realni svet sestoji iz množine različnih stvari, ki se dajo v glavnem razdeliti na dve glavni skupini organskih in anorganskih, živih in mrtvih stvari. Vsaka posamezna stvar se razlikuje po svojem bistvu od drugih stvari, nobena stvar ni dogmatično gotova, za vse čase neizpremenljiva količina, ampak se po substanci in obliki vedno preliiva in predrugačuje. Posebno važno pa je, da nobena stvar ne more bivati sama zase, osamljena, ločena od drugih v istem prostoru bivajočih stvari, da so vse stvari medsebojno zvezane in se nahajajo v stalnih in zakonitih medsebojnih odnošajih, na primer v prostornih, časovnih, kavzalnih, finalnih, funkcionalnih itd. Vesoljnost stvarstva tvori neko višjo harmonično enoto, v kateri je posamezna stvar le vsestransko odvisen del. Vsota vseh neposrednih in posrednih odnošajev (medsebojnosti) kake stvari do drugih stvari predočuje nje dejanski položaj, dejanstvo ali stvarni stan (Tatbestand, Sachverhalt). Noben stvarni stan pa ne biva sam zase, ločen od stvari, ampak samo imanentno, to se pravi v stvareh samih, ki so njegove nositeljice. Enako ne bivajo ločeno od stvarstva tista stalna, ritmična ponavljanja, ki jim pravimo zakoni in po katerih se izpreminjajo stvari in njih medsebojni odnošaji (stvarni stani). Vedno iznova je treba ponavljati to resnico, ker še vedno begajo in mešajo razum Platonove apriorne ideje, ki vise in samujejo kakor nekaki absolutni in abstraktni vzorci in predpisi nad svetom stvari. A Platon hipostazira z umetnostnim instinktom le nenazorne pojme, nekatere moderni filozofi pa celo zakone in stvarne stane (Stumpf, Meinongov objektiv, Bren-

tanov stavek ob sebi). Bivajo stvari, a istočasno bivajo le v njih in ž njimi zakoni in njih stani. Ako se izpremenijo stvari, se izpremenijo tudi zakoni in stvarni stani. Ako izgine oblika stvari in se razdeli njih substanca med ostale oblike, izgine tudi njih lastni zakon in stvarni stan. Ker pa bivata stvar in nje stan časovno pred spoznavajočim človekom, je res, da biva in velja v časovnem odnošaju stvar in nje stan a priori, neodvisno od človeške zavesti in spoznavnosti. Apriorno in neodvisno bivanje stvari in njih stanov imenujemo istino (dejstvitelnost, Wirklichkeit). Zato je povsem opravičeno drugo vprašanje, ali bivajo istinite stvari res tako, kakor nam jih kaže zrcalo spoznavajoče zavesti morda v delni, nepopolni in potvorjeni obliki? Tako razlikujemo več načinov bivanja, biti, na primer realno bitnost (existentia) istinite stvari, apriorne in neodvisne od človeka, in idealno, miselno bitnost (essentia) v človeškem duhu, v človeški zavesti. Ker pa prijavljamo svoje spoznatke sočloveku in jih izročujemo potomstvu v obliki besede (jezika, izraza), imamo še tretji način bivanja: verbalno bitnost. Stvari in stvarni stani so sami ob sebi istiniti, a v odnošaju s spoznavajočo zavestjo resnični. Resnica je soglas-

je spoznanja z istino. Tako ni mogoče zamenjavati razboritemu mislitelju pojmov istine in resnice. Resnica je idealna, subjektivna oblika, v kateri bivajo stvari in njih stani v človeški miselnosti, istina je realna, objektivna oblika, v kateri bivajo stvari in njih stani sami ob sebi kot obsebnosti (Ding an sich), neodvisno od človeške spoznavnosti. Odnošaj med istino in resnico korenini v dejstvu, da istina stvari spoznavajočemu razumu ni dana v gotovi, prirojeni in adekvatni obliki, ampak da mu je dana v obliki prikrite skrivnosti, ki jo razum s posebnim spoznavnim delom in naporom stprav razkriva. Istina je misterij, ki se mu razum v obliki resnice le polagoma in stopnjema, z rastočim in napredujočim uspehom približuje. Metaforično povedano: resnica (idealna bitnost) je le delna in nepopolna, a rastoča in napredujoča slika istine (realne bitnosti). Zato razlikujemo različne stopnje resničnosti. Resnica je v svojem aktualnem razvoju relativna, le bolj ali manj verovna, ker jo razum stprav izsleduje in lušči iz zmot opazovanja in utvarne fantazije, iz varavosti spomina, logičnega sklepanja in izraza. Absolutna resnica v obliki popolnega soglasja z istino je samo poslednji, a z rastočim napredkom dosegljiv smoter spoznavne dejavnosti: ignoro, sed novero! (Dalje prihodnjič.)

VSEBINA:

Razprave: 1. Dr. M. Robič: Vera Starih Slovanov v luči primerjajoče zgodovine verstva. (Dalje.) — 2. Fr. Samec: Klic učitelja na enorazrednici. — 3. M. Šijanec: Rimski klasiki v pedagogiki. II. (Dalje.)

Iz šolskega dela: 1. F. Kranjc: Delovni pouk. II. (Dalje.)

Razgled: A. Slovstvo: Ant. Mrkun: Alkoholno vprašanje. (Frančev.) — B. Časopisni vpogled: »Slov. učitelj«. (—è.) — C. To in ono: A. Lebar: Poročilo o zdravstveno-vzgojnih prireditvah v Münchnu v dneh 30. jul. do 4. avg. 1926. (Dalje.) — A. Osterc: Svetovna pedagoška konferenca v Locarnu. — Drobne pedagoške novice. — Dr. Fr. Derganc: Filozofski slovar. (Dalje.)

POPOTNIK izhaja do 15. dne vsakega meseca v zvezkih in stane na leto 50 Din, pol leta 25 Din, četrt leta 12·50 Din. Posamezni zvezki stanejo Din 5. — Rokopise je pošiljati na naslov: Pavel Flerè, Beograd, Ministarstvo Prosvete, odel. za osnovno nastavo. **NAROČNINO IN REKLAMACIJE** sprejema upravništvo listov UJU poverj. Ljubljana, Francišškanska ulica 6.

Glavni in odgovorni urednik: A. Skulj v Ljubljani. — **Izdajatelj:** Udruženje jugoslovenskega učiteljstva (UJU), odgovoren A. Skulj v Ljubljani. — **Tiska** Učiteljska tiskarna v Ljubljani, zanjo odgovarja Francè Štrukelj v Ljubljani.